

Mars et Historia

Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

39e Jaargang nummer 3 - juli/september 2005

MARS et HISTORIA

De "NEDERLANDSE VERENIGING VOOR MILITAIRE HISTORIE", opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

ERELEDEN:

M. Botma, drs B.G.J. Elias, F.J. van Lier,
H. Muller, drs J. Nuis.

BESTUUR:

Voorzitter: A.G. Westendorp
A. Neuhuyslaan 42
8072 HT Nunspeet
0341-416605

Vice-voorzitter: drs R. de Winter
Koolwitjehof 29
3124 BH Schiedam
010-4709516 (thuis)
070-3188632 (kantoor)

Secretaris: H.A. Bresser
Lindenlaan 38
7461 XM Rijssen
0548-522342

Penningmeester: mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485

Redacteur: T.L.D. Postma
Kalfjeslaan 123
2623 AD Delft
015-2612663

Leden: drs J.P.C.M. van Hoof,
mw. M. Groen, drs A.J. van der Peet,
W.L. Plink, J.W.H. Sonnemans

Foto's omslag:

Schutters getekend door Frans Smits sr. uit zijn nieuwste boek "Was getekend". Links: officier schutterij begin 1800, rechts: adjudant vaandelwacht stadsschutterij begin 1900.

Colofon

LIDMAATSCHAP:

Kosten: € 27,50/jaar (buitenland: € 35,-/jaar) te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de ING-bank te Waddinxveen of op giro 2940790 t.n.v. de Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie.

LEDENADMINISTRATIE:

mr W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
033-4940485

REDACTIE:

T.L.D. Postma.

REDACTIEADRES:

Kalfjeslaan 123, 2623 AD Delft
015-2612663

E-mail: theo.postma@xs4all.nl

ADVERTENTIES:

Voorbeeld tarief: kwart pagina per jaar (vaste tekst): € 115,-; invoegen bedrukt A4 per keer: € 100,-.
Inlichtingen bij penningmeester.

DRUK:

"Pro Patria", Zwijndrecht.

ISSN - 0928-5156

ARCHIEF OUDE NUMMERS:

Redactie

NABESTELLEN OUDE NUMMERS:

vóór '97: P.N.M.A. van der Baan
Postbus 183
3900 AD Veenendaal

v.a. '97: bij de redactie

Prijzen:

per nummer € 2,50 + porto,
lustrumnummer € 5,- + porto,
per jaargang € 7,50 + porto,
alle bij vooruitbetaling.

INTERNETSITE:

www.marsethistoria.nl

Inhoud

<i>W.L. Plink</i> Omslagartikel: Het vaandel van de dienstdoende schutterij van Maastricht	2
<i>Theo Postma</i> Op bezoek bij ... Dr. J.A.M.M. (Jan) Janssen	6
<i>P.I.M. Evers</i> Militariade	7
<i>B.C. Cats</i> Twee reacties op het artikel “Vanwaar toch die kam?” van C. Schilt	16
<i>Bob Cats</i> Voor u gelezen: Nederlaag der overwinnaars	18
<i>F.C. Bakker</i> De Banzai - Uitbraak in Cowra	19
<i>Theo Postma</i> Voor u gelezen: “De grote oorlog”	28
<i>Theo Postma</i> Voor u gelezen: “Iers niemantland”	28
<i>Bas de Groot</i> Voor u gelezen: IJzeren doodskisten	29
<i>E.H. Bon en S.J. de Groot</i> Een onlangs ontdekt ooggetuige-verslag van de zeeslag bij Trafalgar in 1805	30
<i>Andries Westendorp</i> Voor u gelezen: Van pantserboot tot kanonneerboot	38
<i>drs. Louis Ph. Sloos</i> Van soldaat tot topambtenaar op het departement van oorlog	39
<i>Theo Postma</i> Voor u gelezen: Met vliegende vaandels en slaande trom	45
<i>Theo Postma</i> Voor u gelezen: De onnodige boerenoorlog	45
<i>K.W.M. Janssen</i> Willem Joseph, baron van Ghent	45
<i>Bas de Groot</i> Voor u gelezen: De tegenstoot	49
<i>M.C. van der Hoog</i> Voor u gelezen: Wisselend lot in de woelige tijd	50
<i>Hans Mauer</i> Voor u gelezen: “Army co-operation bij de militaire luchtvaart in Indië 1946-1950”	49

W.L. Plink

HET VAANDEL VAN DE DIENSTDOENDE SCHUTTERIJ VAN MAASTRICHT

N.B. Dit artikel is een bewerking van een tekst uit het manuscript 's Konings vaandel, de geschiedenis van de vaandels en standaarden van het Koninkrijk der Nederlanden' dat hopelijk begin volgend jaar door zorg van het Legermuseum zal worden uitgegeven.

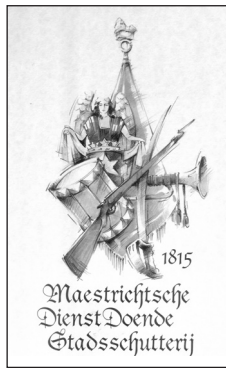
Het ontstaan van de schutterijen in 1813

In 1813 werd door de Koning een reglement uitgevaardigd waarin de Algemene Volksbewapening werd bevolen. Deze volksbewapening zou bestaan uit de landstorm en de landmilitie. De landstorm werd speciaal gericht op de regionale verdediging. E.e.a. werd nader geregeld in de grondwet van 1815 waarin werd bepaald dat schutterijen opgericht moesten worden die in geval van oorlog in een landsstorm zouden worden verenigd om een aandeel te leveren in de verdediging van het vaderland. Een deel van de schutterijen kon voortbouwen op de oude schutterijen die in 1813 nog bestonden.

De inzet van de schutterijen vond plaats ten tijde van de Belgische opstand en een groot aantal schutterijen en landstormkorpsen naam daadwerkelijk deel aan de Tiendaagse Veldtocht. En waar zij over een vaandel beschikten werd dit meegevoerd als veldteken. In 1907 werden de schutterijen opgeheven.

De opheffing der schutterijen in 1907

De mate van geoefendheid en de mogelijkheden om te kunnen oefenen waren in de laatste jaren van de negentiende eeuw zodanig teruggelopen dat de schutterij geen

volwaardige eenheden meer kon leveren. Waar men al jaren lang had bezuinigd op het leger en de vloot, lag de prioriteit voor de schutterij qua beschikbare financiën bijzonder laag. Aan het eind van de 19de eeuw achtte de legerleiding de diverse korpsen voor inzet in oorlogstijd niet meer echt bruikbaar. Men kon goed exerceren, schieten en daar bleef het dan ook bij. De schutterij werd dan ook in 1907

opgeheven en de vaandels werden ingeleverd op de stadhuizen waarna zij veelal verdwenen in de plaatselijke musea.

De vaandels

De eerste vaandels die namens de Koning werden uitgereikt waren die van de twee schutterijen van 's-Gravenhage, op 15 juni 1815 door Prinses Louise der Nederlanden. Daarna zijn er door Koning Willem I en Koning Willem III nog veel vaandels uitgereikt. Dit betrof de vaandels van de schutterijen van Amsterdam, 's-Gravenhage, Deventer, Dordrecht, Groningen, 's-Hertogenbosch, Leeuwarden, Rotterdam en Utrecht. Wanneer we echter menen dat het daarmee wel ongeveer gedaan was, moeten we constateren dat ook aan overeenkomstige weerkorpsen vooral door Koning

Willem III persoonlijk vaandels zijn uitgereikt, onder meer aan het Koninklijke Scherpschutters van de Veluwe. Deze schietvereniging bestaat nog steeds evenals het vaandel. De stok en de top zijn bij een brand verloren gegaan¹. Daarnaast werd aan korpsen incidenteel door de Vorst toestemming verleend om een vaandel aan te nemen. Die vaandels waren echter geen Koningsvaandels. Dit resulteerde ook weer in een verschil in de eerbewijzen. Aan de vaandels van de hiervoor genoemde schutterijen werden de eerbewijzen gebracht als aan vaandels van het leger. Voor vaandels door particulieren aan schutterijen geschonken bepaalde het Koninklijke Besluit van 29 juli 1888 de volgende eerbewijzen:

“1^e Wanneer zij eene wacht passeeren, wordt door de wacht in het geweer gekomen, het geweer geschouderd en door de officieren gesalueerd.

2^e wanneer een gewapende troep een schutterijkorps met dergelijk vaandel ontmoet, worden niet alleen de geweren geschouderd, doch wordt ook door de officieren gesalueerd.”

In de bijbehorende kennisgeving schreef de Minister van Oorlog J.W. Bergansius dat dit de dienstdoende schutterijen betrof van de gemeentes Breda, Harlingen, Hoorn, Maastricht, Schiedam, Steenwijk, Tiel, Vlaardingen, Winschoten, Zaandam, Zeist en het 1ste Bataljon Rustende Schutterij in Zuid-Holland. Nog in september werd daaraan toegevoegd dat aan de dienstdoende Schutterij te Veendam machtiging werd verleend om een vaandel aan te nemen waarvoor ook de hiervoor weergegeven eerbewijzen zouden worden gegeven. Hetzelfde werd toegestaan op 22 november aan de Dienstdoende Schutterij te Tilburg, 30 november aan Delft, 24 december aan Amersfoort. Op 12 augustus 1889 aan Arnhem en op 3 oktober 1891 aan Zutphen. In 1898 volgde de laatste schutterij, die van Gouda. Maar er was intussen toch wel het nodige gebeurd. Het feit dat er verschil bestond in de eerbewijzen voor de vaandels van het leger en enkele

schutterijen enerzijds en de rest van deze schutterijen anderzijds leverde een vlamvend protest op van de commandant van de Dienstdoende Schutterij van Maastricht. Omdat dit onderwerp weer actueel is aan het einde van de twintigste en het begin van deze eeuw gaan we hierop wat dieper in.

Het vaandel van de Dienstdoende Schutterij van Maastricht²

Aan het eind van de jaren zestig van de negentiende eeuw hadden 349 met de schutterij sympathiserende burgers van Maastricht geld voor een vaandel bijeengebracht. Om het vaandel te mogen voeren was vooraf aan de Koning toestemming gevraagd en die gunst werd door Koning Willem III verleend op 30 december 1870³. Inmiddels was het vaandel al gereedgekomen en op 19 februari 1871, op de verjaardag van de Vorst, werd het vaandel voor het stadhuis officieel overhandigd. Het damescomité werd door de burgemeester, de wethouders en de commandant van de schutterij ontvangen. De initiatiefneemster mejuffrouw Susanne Nierstrasz overhandigde met een korte toespraak het vaandel aan de commandant luitenant-kolonel Edm. Kerens de Wolfrath. *De commandant beantwoordde dit met een kernachtige rede waarin hij met warme woorden de hulde en dank van het bataljon aan de dames overbracht en haar de verzekering gaf dat ook in tijden van gevaar, de Maastrichtse schutters om hun vaan geschaard en bij verdediging van het hun toevertrouwd pand, zich door de liefde voor 't Vaderland steeds zouden bezielde voelen door de gedachte aan haar, uit wier handen zij het mochten ontvangen. De uitbundige toejuichingen der dames, die op de woorden van de overste volgden, vonden luiden weerklank bij de ontzaglijke menigte, voor het stadhuis vergaderd⁴.*

Na het vaandel ontvangen te hebben vertrok het bataljon naar het Vrijthof, waar het garnizoen reeds stond opgesteld voor de

grote parade. De schutterijmuziek liet zich daarbij horen en de schutters defileerden langs het vaandel en de autoriteiten.

Het vaandel, waarmee de schutterij voortaan trots en fier marcheerde, werd echter niet door iedereen gerespecteerd en daarbij ging het vooral om de eerbewijzen die men aan een dergelijk vaandel verschuldigd zou moeten zijn. Op 5 mei 1887 liet namelijk de garnizoenscommandant kolonel Peperkamp aan de commandant van de schutterij Bauduin weten dat men alleen verplicht was een vaandel te groeten indien het door de Koning was uitgereikt.

Dit werd beschouwd als een degradatie van het zo fraaie vaandel dat wel met 's Konings toestemming werd gevoerd. Een klap tegen het zere been! Vandaar dat de staf van de schutterij de minister van oorlog met klem verzocht het vaandel van de Maastrichtse Dienstdoende Schutterij alsnog te erkennen als vaandel.

De Minister wees het verzoek op 30 juni 1887 van de hand.

Commandant Bauduin beklagde zich over deze weigering bij de Vereniging van Officieren der Schutterij in Nederland en in februari 1888 zond de vereniging een uitgebreid schrijven over deze kwestie aan de Koning. In dit schrijven spraken vooraanstaande schutterijofficieren hun verbazing uit over het feit dat het vaandel van de Maastrichtse Dienstdoende Schutterij wel met toestemming van de Koning werd gevoerd, maar niet namens hem was uitgereikt⁵. Zij wazen de Vorst op het feit dat deze tweeslachtigheid bij de overige schutterijen in Nederland een pijnlijke indruk had achtergelaten. Bovendien vreesden zij dat het straks andere schutterijen ook zo zou vergaan en dat achte men een beden-

kelijke zaak. Immers, zo ging het schrijven verder, liefde en eerbied voor het vaandel, als symbool van Vorst en Vaderland, was de eerste militaire plicht die de schutters werd bijgebracht.

Als antwoord op dit schrijven liet Koning Willem III weten dat bij Koninklijk Besluit van 29 juli 1888 was vastgesteld dat voortaan aan vandelens door particulieren geschonken, mits dat met zijn toestemming geschiedde, de eerbewijzen gebracht moesten worden als hiervoor al aangegeven. In feite bleef er een verschil bestaan tussen de eerbewijzen aan de legervandelens en die van de schutterijen.

Op 29 juli 1892 vond bij Koninklijk Besluit nr. 20 een opwaardering plaats waarbij aan door particulieren geschonken vandelens voortaan het schouderen van de geweren plaatsmaakte voor het presenteren.

En zo kreeg het door de burgers van Maastricht geschonken vaandel uiteindelijk toch de eer die het toekwam.

In 1906 werd de dienstdoende Schutterij van Maastricht opgeheven en het vaandel werd op 31 december 1905 tijdens een plechtigheid weer teruggegeven aan de stad Maastricht. Het werd opgelegd in het museum.

De schutterij heropgericht

In 1980 werd de schutterij weer opgericht, nu niet meer als deel van het leger conform reglement van de Algemene Volksbewapening van 1815, maar als lid van het Rooms Katholiek Schuttersverband Zuid-Limburg. In 1982 werd een vandelendrager aangewezen, maar de schutterij beschikte nog niet over een vaandel. Het oude vaandel bevond zich nog in

het Bonnefantenmuseum en aan een verzoek om teruggave kon niet worden voldaan gezien de toestand van het originele doek.

Dank zij de Maastrichtenaar Nol Derrez van Etablissement de Bobbel werd een nieuw vaandel verkregen dat een exacte kopie was van het origineel. De overdracht vond plaats op 24 april 1982 in de hal van het stadhuis, waar, na een welkomstwoord van de burgemeester Baeten,

de gouverneur van Limburg dr. J. Kremers het vaandel in handen stelde van de voorzitter van de schutterij de heer Corten. Het vaandel werd gezegend door deken dr. Pelzer en vervolgens aan de vaandelwacht overgedragen. Sinds die tijd wordt het vaandel met trots gevoerd. De schutterij is echter van mening dat het vaandel een Koningsvaandel is met de daaraan verbonden eerbewijzen. En helaas voor de schutters is dat niet het geval.

Immers toen de Maastrichtse Dienstdoende Schutterij in 1906 werd opgeheven en daarvoor het vaandel overdroeg aan de gemeen-

te, eindigde formeel de Koninklijke status van dit vaandel. Dit geldt ook voor de vanden en standaarden van de krijgsmacht, als het betreffende regiment of korps wordt opgeheven: het vaandel of de standaard wordt dan buiten dienst gesteld⁶. De Maastrichtse

Dienstdoende Schutterij is niet bij Koninklijk Besluit heropgericht, maakt geen deel uit van de krijgsmacht en de overhandiging van het vaandel door de gouverneur van Limburg is niet door of namens de Koningin geschied. Het huidige vaandel is niet achteraf bij Koninklijk Besluit erkend als vaandel, waaraan dezelfde eerbewijzen gebracht moeten worden als aan de vanden en standaarden van de krijgsmacht. De vaandeltop in de uitvoering zoals voor de vanden en standaarden van de krijgsmacht zou derhalve ook niet gebruikt mogen worden.

Een gevoelige aangelegenheid

Het is een gevoelige aangelegenheid. Uit oogpunt van traditie is het toe te juichen dat semi-militaire verenigingen in hun gebruiken zo veel mogelijk aansluiten met die van de krijgsmacht en dat wordt deelgenomen aan militaire plechtigheden. Maar ze mogen niet strijdig zijn met de vigerende regelgeving binnen de krijgsmacht. Natuurlijk zou om een erkenning van het betreffende vaandel verzocht kunnen worden, maar de kans dat dit ook werkelijk zou gebeuren is vrijwel uitgesloten. De krijgsmacht gaat zorgvuldig om met de vanden en standaarden en bij de behandeling van een desbetreffend verzoek zal de Traditiecommissie Krijgsmacht zeker in overweging dat, waar aan veteranenorganisaties geen vaandel wordt toegekend, het erkennen van een vaandel van een schutterij uit oogpunt van rechtvaardigheid onmogelijk is. Uiteraard kan door militairen uit oogpunt van beleefdheid het vaandel gegroet worden, maar dat staat niet gelijk met de eregroet of het "presenteert geweer", zoals aan de vanden en standaarden van de krijgsmacht.

noten

- ¹ Op grond van deze persoonlijke uitreiking door de Koning claimt deze vereniging dat als het vaandel en de stok weer hersteld zijn, dat aan dit veldteken eerbewijzen gebracht moeten worden overeenkomstig die van de krijgsmachtvanden.
- ² Ontleend aan een geschrift van deze schutterij.
- ³ Koning Willem III had een grote voorliefde voor de weerbaarheidskorpsen, meer nog dan voor de legereenheden, en verleende vanden en bijzondere vlaggen aan schutterijen, schietverenigingen die het

predikaat Koninklijk mochten voeren dan wel gaf veelvuldig toestemming om vaandels te mogen voeren.

- ⁴ Citaat uit een krant van 1871, waarschijnlijk de Nieuwe Rotterdamse Courant.
- ⁵ In die tijd nog een gebruikelijke gang van zaken. De erkenning van niet door of namens de Vorst geschonken vaandels raakte deze aangelegenheid pas in zwang na 1888
- ⁶ Het vaandel van het Regiment Menno van Coehoorn met de cravate van het 8ste Regiment Infanterie en vaandelopschrift Grebbeberg 1940 mag dan ook niet meer worden gebruikt bij een herdenking op 4 mei op de Grebbeberg.

Theo Postma

OP BEZOEK BIJ ...

DR. J.A.M.M. (JAN) JANSSEN

Voor veel van onze leden is het Militaire Luchtvaart Museum (MLM) in Soesterberg geen onbekend terrein. Ook de directeur, bij wie ik deze keer op bezoek ga, is al jaren een goede kennis, die ik, als redacteur, leerde kennen in zijn functie van hoofd Sectie Luchtmachthistorie (SLH).

Hij begon zijn loopbaan bij de toenmalige Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf waar hij werkzaam was als wetenschappelijk medewerker van 1980-1989, inclusief zijn diensttijd. In maart 1989 ging hij over naar de Luchtmacht en werd hoofd van de SLH. Later dat jaar promoveerde hij tot doctor met een studie over de oprichting KMA(1828). De nieuwe eeuw begon voor Jan met een nieuwe uitdaging als directeur MLM.

Defensie wordt drastisch gereorganiseerd. Onderdelen worden afgegoten, vliegvelden gesloten en ook de militair-historische wereld staat op zijn kop inclusief de militaire musea. De beleidsvorming over de toekomstige belegging van de Vliegbasis Soesterberg (inclusief Kamp van Zeist) komt waarschijnlijk dit najaar tot een afronding. In elk geval is het zeker dat Defensie Kamp van Zeist in de nabije toekomst zal verlaten. Het zou kunnen dat het MLM, al dan niet samengaand met het legermuseum, verhuist naar de (leeggekomen) vliegbasis Soesterberg. Het zijn dus spannende tijden voor de directeur!

Maar ondertussen gaat Jan Janssen ook gewoon door met het streven naar verdere verbetering van de museale kwaliteit op het Kamp van Zeist. In dat verband werd in 2001 in de Ramabaldohal het *Flying Center* MLM geopend, dat met behulp van interactieve middelen een beeld geeft van de basisprincipes van het vliegen.

Een belangrijke aanwinst vormde ook de vaste presentatie over de geschiedenis van de naoorlogse luchtmacht, die in het jubileumjaar 2003 werd voltooid.

Deze zal zeker gevolgd worden door een soortgelijke tentoonstelling van de Marine Luchtvaart Dienst. - dat is wel nodig nu Marine Vliegkamp Valkenburg wordt gesloten en daarmee de helft van de MLD vertrekt naar Duitsland.

Met enkele speeltoestellen, een prieeltje en een aantal picknickplaatsen wordt getracht het recreatieve en kindvriendelijke karakter van het museum inhoud te geven. Een recent uitgevoerde reparatie van de versleten toegangsweg naar het parkeerterrein tenslotte

illustreert dat ook het begrip laagdrempeligheid in alle opzichten hoog in het vaandel wordt gevoerd.

Extra naamsbekendheid wist het MLM de afgelopen jaren ook op te bouwen door de goede samenwerking met *Pandemonia Science Theater*, dat sinds eind van de jaren '90 in het museum tientallen optredens verzorgde. *Bob van Staeverens* 'vlieginstructie', *Hollandse Heli Helden en Vlucht van de Eeuw* zijn een begrip geworden. Vooral de laatste voorstelling trekt grote belangstelling, mede omdat daaraan een educatief programma is gekoppeld voor VMBO-scholieren.

Naast deze theatervoorstellingen hebben ook enkele jaarlijks terugkerende evenementen - in het bijzonder de Open Cockpitdagen en de Nationale Modelbouw Manifestatie - het MLM de afgelopen jaren veel naamsbekendheid opgeleverd.

De bezoekersaantallen van het museum tenderen de laatste jaren in de richting van de 140.000.

Met de ruggesteun van de Koninklijke Luchtmacht, een grote toegewijde vriendschaar en vrijwillige medewerkers zal er voor het Militaire Luchtvaart Museum ongetwijfeld een goede toekomst weggelegd zijn!

P.I.M.Evers

MILITARIADE

Tentoonstellingen en activiteiten

(in 2005, tenzij anders vermeld. I.v.m. openingstijden en/of reserveringen zijn de telefoonnummers vermeld):

Marinemuseum, Hoofdgracht 3, 1781 AA Den Helder, Tel: 0223-657534

www.marinemuseum.nl

Van...tot : 10 september

Inhoud : **Nationale Monumentendag**

Bezoek het Marinemuseum gratis tijdens de Nationale Monumentendag.

Opening van de expositie kerk en schip.

Openingstijden van 10.00 uur tot 17.00 uur.

Van...tot : 10 september t/m 31 december

Inhoud : **Expositie Kerk en Schip**

Fototentoonstelling van scheepsmodellen in Noord-Hollandse kerken.

Van...tot : 7 oktober

Inhoud : **Activiteiten in het kader van de Nationale Kinderboekenweek**

Doe mee met de heksentocht! De Nationale Kinderboekenweek staat dit jaar in het

kader van de 'magie'. Op vrijdagavond 7 oktober organiseert het Marinemuseum samen met het kinderspeelparadijs Ballorig een 'heksentocht'
Op het terrein van de oude rijkswerf voor kinderen in de leeftijd van 7 t/m 12.
Aanvang: 18.00 uur, kosten € 6,50 per persoon.

Van...tot: 21 oktober 2005 t/m 29 januari 2006

Inhoud : **Expositie De Koninklijke Marine volgens Peter Spier**

Deze wereldberoemde tekenaar van kinderboeken begon zijn loopbaan bij de Koninklijke Marine. De tekenaar Peter Spier maakte talloze tekeningen met de Koninklijke Marine als onderwerp. In deze overzichtstentoonstelling wordt zijn werk bijeengebracht.

Mariniersmuseum, Wijnhaven 7-13, 3011 WH Rotterdam, Tel: 010-412 96 00

www.mariniersmuseum.nl

Algemeen :

Maritiem Digitaal (www.maritiemdigitaal.nl) is een gezamenlijke database van de belangrijke maritieme musea in Nederland, waarin gegevens kunnen worden opgezocht over voorwerpen en literatuur die zich in deze musea bevinden. Niet alle musea hebben hun collectie volledig beschreven waardoor het kan zijn dat u toch niet kunt vinden wat u zoekt. U kunt dan altijd contact opnemen met de betreffende musea.

Van...tot: 19 september t/m 31 oktober

Inhoud : **Fototentoonstelling "Nederlands-Indië in de Tweede Wereldoorlog"**

De tentoonstelling geeft een chronologisch verslag van de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog in Zuid-Oost Azië. Uiteraard wordt de rol van het Korps Mariniers tijdens deze gebeurtenissen niet vergeten.

Van...tot: 2 t/m 4 september

Inhoud : **Wereldhavenfestival**

Ook dit jaar pakt het Marinemuseum zowel binnen als buiten op de Wijnhaven uit tijdens de 28^e editie van de Wereldhavendagen met vele activiteiten, o.a. De Zeven Provinciën in modelbouw, filmvoorstellingen over dit schip, demonstraties, activiteiten voor de jeugd en een boekenmarkt.

Van...tot: Eind november 2005

Inhoud : **Hoogtepunten uit 340 jaar geschiedenis van het Korps Mariniers**

Van...tot: 10 december 2005

Inhoud : *Het Korps Mariniers bestaat 340 jaar. Behalve tijdens het defilé op de Coolsingel wordt dit ook gevierd in het Mariniersmuseum.*

Legermuseum, Korte Geer, 2611 CA Delft, Tel: 015-2150500, www.legermuseum.nl

Van...tot: t/m 30 september

Inhoud : **Wilhelmina - Vorstin in oorlogstijd (1940-1945)**

Maak kennis met Wilhelmina, als koningin, als mens en als symbool tijdens de Tweede Wereldoorlog. Haar rol als soldatenkoningin en haar relatie met de Nederlandse Krijgsmacht staan centraal. De tentoonstelling bevat karakteristieke voorwerpen en uniek film- en beeldmateriaal. In de filmzaal draait regelmatig een 20 minuten durend interview met Prins Bernhard, opgenomen in februari 2004, over de rol van Wilhelmina in de Tweede Wereldoorlog.

Van...tot: 1 juli t/m 15 oktober

Inhoud : **Krijgsgewoel, Strijdwagens van Cornelius Rogge**
Wagens met krijgerskoppen, wagens met zwaarden en wagens die het toneel vormen voor kleine modelkanonnen, gaan in dialoog met de hen omringende historische museumobjecten.

Van...tot: 14 oktober t/m 2 april 1906

Inhoud : **Voor Napoleon, Hollanders in oorlogstijd 1792-1815**
Tienduizenden Nederlanders vochten voor Napoleon in heel Europa. Aan deze Nederlanders wordt aandacht besteed. Ook is het uniformjasje van de Generaal te zien. Door uitgeverij Thoth wordt een gelijknamig boek uitgegeven.

Van...tot: permanent

Inhoud : **Meesterwerk, Hollandse vuurwapens uit de Gouden Eeuw**
Topstukken van de 17^e eeuwse Nederlandse geweermakerijen uit voornamelijk Amsterdam, Maastricht en Utrecht worden getoond in een bijzondere schatkameropstelling.

Van...tot: tot en met 2006

Inhoud : **Ridder Roderik**
Ridder Roderik en jonkvrouw Mathilde laten de Middeleeuwen tot leven komen.

Militaire Luchtvaart Museum, Kamp van Zeist 2-4, 3769 DL Soesterberg.

Tel: 0346-35 38 15, www.militaireluchtvaartmuseum.nl

Van...tot: 2 september

In houd : **Expositie "De Jachtvlieger"**
Opening van de expositie "De Jachtvlieger" in het kader van het 25-jarig jubileum van de Stichting Vrienden van het Militaire Luchtvaartmuseum.

Van...tot: 3 en 4 september

Inhoud : **Open Werkplaatsdagen**
Bezoek de werkplaatsen van het Militaire Luchtvaartmuseum, waar men kennis kan nemen van de voortgang in de restauratieprojecten van het museum (o.a. Lockheed L-12A) en van de vorderingen van de bouwprojecten van de Stichting Vrienden van het Militaire Luchtvaartmuseum, zoals een Fokker C-X en een Koolhoven FK-51.

Van...tot: woensdag 7, 14, 21 en 28 september en 5, 12, 19 en 26 oktober

Inhoud : **Kinderworkshop**

Gedurende de workshops ontdekken kinderen (9 t/m 12 jaar) van alles over vliegtuigen. De eerste workshop gaat in op het liftprincipe, de manier waar een vliegtuig kan blijven vliegen. De tweede workshop laat je de werking van een belangrijke vliegtuigmotor zien: de straalmotor.

Van...tot: 6 t/m 23 oktober

Inhoud : **Nationale Modelbouwmanifestatie**

Tijdens dit jaarlijks terugkerend evenement komt u alles te weten over het bouwen en besturen van vliegtuigmodellen, scheepsmodellen, raketmodellen en voertuigen. De Manifestatie zal evenals voorgaande jaren bestaan uit een grote show van eigengebouwde en uit bouwdozen vervaardigde (schaal)modellen.

Van...tot: 12 en 13 november

Inhoud : **Virtueel Demoweekend**

Groot vluchtsimulatorenspektakel; tijdens dit weekend wordt een aantal bezoekers de unieke gelegenheid geboden een virtuele vlucht te maken in een echte F-16 cockpit.

Airborne Museum 'Hartenstein', Utrechtseweg 232, 6862 AZ Oosterbeek,

Tel: 026-3337710, www.airbornemuseum.com

Van...tot: 9 april t/m 13 oktober.

Inhoud : **Operatie "Amherst"**

Operatie Amherst, de laatste geallieerde luchtlanding in Drenthe 1945.

Van...tot: 3 september

Inhoud : **59^e Airborne wandeltocht**

Zie ook www.airbornewandeltocht.nl

Van...tot: 11 september

Inhoud : **Battlefield tour**

Onder leiding van gidsen wordt eerst een bezoek aan het museum gebracht gevolgd door een busrit en wandelingen over het gevechtsterrein. Aanvang 10.00 uur in het Airborne Museum, einde 16.30 uur. Kosten € 35,- inclusief lunch en informatiemap (leden VVAM € 30,-). Opgave bij het Airborne Museum.

Van...tot: 16-18 september

Inhoud : **61^e Herdenking van de Slag om Arnhem**

*Stichting Airborne Herdenkingen (SAH); zie ook www.airborne-herdenkingen.nl
Op 18 september vindt de herdenking plaats op de Airborne begraafplaats in Oosterbeek.*

Van...tot: 29 september t/m 2 oktober

Inhoud : **Battlefield tour**

Onder leiding van gidsen wordt 4 dagen een bezoek gebracht aan de slagvelden in de Ardennen; kosten € 395,-. Informatie en opgave via het Airborne Museum.

Van...tot : 22 oktober

Inhoud : **Pegasus-wandeltocht, georganiseerd door de VVV te Ede**
22^e Pegasus-wandeltocht Lunteren-Renkum, afstanden 8.5, 18.5 Of 28.5 km.
Start: 's Heeren Loo, Apeldoornseweg 60, Wekerom (tussen Ede en Harskamp);
Informatie: VVV Veluwe Vallei, Ede, Tel. 0318-61 44 44.
Zie ook : www.vvvveluwevallei.nl

Museum Bronbeek, Velperweg 147, 6824 MB Arnhem, Tel: 026-376 35 55,
www.bronbeek.nl

Van...tot : Zomer 2005/Najaar 2005

Inhoud : **Activiteiten (reserveren noodzakelijk: tel 026-376 35 55)**

- *September en oktober 2005: 1^e, 3^e en 5^e zondag van de maand Gamelan-bespelingen, openbare repetities door Kusomo Budoyo van 10.30-12.00 uur*
- *4 september om 14.00 uur: Lezing Indonesië in Foto's door Cees Taillie en Mw. J. van Dijk, conservator film & fotografie Tropenmuseum in de Indische Zaal*
- *13 september: Rondleiding en Diapresentatie Bronbeek, het Landgoed, aanvang 14.00 uur in de Indische Zaal*
- *Tot en met 2 oktober: Van kolonie tot republiek- Indonesië in foto's van Cees Taillie 1946-1949*
- *9 oktober: Voordracht Rama en Sitta door C. Popelier, voordrachtskunstenaar; 14.00 uur in de Kumpulan i.s.m. Volksuniversiteit Arnhem*
- *30 oktober 2005: Lezing Het Indische Leger van toen, Nederlands expeditie-naire krijgsmacht van nu door drs. R.P.F. Bijkerk, militair-historicus en publicist*

Documentatiegroep '40-'45, Den Haag, Tel: 0182-309644,
webmaster@documentatiegroep40-45.nl

De evenementen van de Documentatiegroep in 2004 zijn :

Van...tot : 10 september 2005

Inhoud : **Militaria- en Documentatiebeurs in 't Trefpunt, Roelenengweg 25, Voorthuizen**

Van...tot : 5 november

Inhoud : **Documentatiebeurs met VKTV in 't Trefpunt, Roelenengweg 25, Voorthuizen**

Van...tot : 17 december

Inhoud : **Militaria- en Documentatiebeurs in 't Trefpunt, Roelenengweg 25, Voorthuizen**

Wijzigingen voorbehouden. Als u zich bij de ingang met het lidmaatschapskaartje M&H meldt als lid van onze vereniging betaalt u het entreegeld, zoals dat geldt voor de leden van de Documentatiegroep '40-'45, t.w. € 1,40. Ook is het voor onze leden mogelijk, uiterlijk de zaterdag vòòr de beursdag, schriftelijk tafelruimte te reserveren (maximaal 3 strekkende meter à € 3,50 per strekkende m.) bij de heer J. Fioole, Eiland 163, 4143 EW Leerdam. Overige informatie 0345-613077.

Infanteriemuseum

Adres: Schietkamp Harskamp, Otterloseweg 5, 6732 BR Harskamp,
tel: 0318-454492 (Infanterie), tel: 0318-454495 (Schietkamp), tel: 0318-454126 (Korps
Nationale Reserve)

Openingstijden: maandag t/m vrijdag 13.00-16.00 uur

*Geschiedenis van de regimenten Chassé, Menno van Coehoorn, Johan Willem Friso, Oranje
Gelderland and Wielrijders.*

*Hoewel de afstand tot de linie de nodige kilometers bedraagt, wordt dit ruimschoots goed
gemaakt door de aanwezigheid van liefst vier bezienswaardige collecties op 1 complex. Op het
fraaie terrein van Schietkamp Harskamp vinden we pantservoertuigen, antitankgeschut en
brandweerwagens. Bovendien herbergen de gebouwtjes verzamelingen van het Schietkamp, de
Infanterie en het Korps Nationale Reserve.*

Museum Nederlandse Cavalerie-Amersfoort

Adres: Bernhardkazerne, Barchman Wuytierslaan 198, Amersfoort. tel: 033-4661996

Openingstijden: dinsdag t/m vrijdag: 10.00-16.00 uur. (legitimatiebewijs meenemen!)

Rondleidingen mogelijk na afspraak.

*Het cavaleriemuseum werd in 1998 verbouwd en vernieuwd. Poppen, vuurwapens en
schilderijen geven een compleet beeld van de Nederlandse cavalerie. Zowel ruiters als
wielrijders en pantserwagens hebben een plek in de expositie. Het museum bereidt een
GrebbeLinie-expositie voor, met het accent op de linie rond Amersfoort. Waarschijnlijk zal deze
expositie plaatsvinden in 2006.*

Dependance Luchtdoelartillerie-Ede

Adres: Prins Mauritskazerne, Nieuwe Kazernelaan 2, 6711JC Ede, tel: 0318-681907

Openingstijden: woensdag en donderdag 14.00-16.00 uur

*Tijdens de mobilisatie in 1939/1940 werd in de GrebbeLinie luchtafweergeschut opgesteld.
Ondanks een tekort aan munitie wist men in heel Nederland ongeveer 300 vijandelijke
toestellen neer te halen. In dit museum krijgt de bezoeker een indruk van de
Luchtdoelartillerie, die officieel sinds 1922 bestaat.*

Het Nederlands Vestingmuseum

Westwalstraat 6, 1411PB Naarden; 035-6945459

www.vestingmuseum.nl

Van...tot: zaterdag 23 juli tot en met zondag 30 oktober.

Inhoud : "OP JE KOP! de helm als vesting voor je hoofd"

*Het Nederlands Vestingmuseum bestaat dit jaar 50 jaar, reden waarom we een
jubileumtentoonstelling hebben met 50 bijzondere helmen.*

*Een helm is eigenlijk een soort vesting voor je hoofd, om je hoofd te beschermen
tegen rondvliegende kogels, granaten en andersoortige dodelijke objecten.*

*Uit particuliere collecties zijn een vijftigtal helmen te zien, van een Chinese helm
uit circa 600 voor Christus tot de meest moderne straaljagerpilootenhelm van*

vandaag de dag.

Naast het bieden van bescherming, gaf de helm ook onderscheid aan, liet zien tot welk onderdeel je behoorde, wekte ontzag op en gaf status aan de drager.

STICHTING STUDIECENTRUM EERSTE WERELDOORLOG

Aankondiging studiereis

Op zaterdag 8 oktober a.s organiseert de Stichting Studiecentrum Eerste Wereldoorlog een studiedag over keizer Wilhelm II van Duitsland.

Tijdens deze dag zal uitgebreid worden ingegaan op het leven van de keizer en met name op het beeld dat in de loop der tijd van hem is gevormd en de mythevorming die rondom hem heeft plaatsgevonden.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd door de geallieerden een enorm propaganda offensief gestart waarbij de demonisering van de Duitse keizer het hoofddoel was. Deze propaganda is uitermate effectief geweest en werkt tot op de dag van vandaag nog steeds door.

Inschrijven

Deze studiedag wordt geleid door Wilhelm II kenner, de heer Andriessen die ook de lezingen voor zijn rekening neemt. De algehele organisatie is in handen van de heer Eric Wils. U kunt aan deze interessante themadag deelnemen door storting van 55 euro op rekening van de stichting 336468210 vóór 15 augustus aanstaande onder duidelijke vermelding van uw naam en adres alsmede 'studiedag Doorn'.

Bij onvoldoende belangstelling wordt de deelnameprijs weer teruggestort.

Er is maximum aan het aantal deelnemers en het is daarom van belang om zo snel mogelijk uw interesse te tonen door de inschrijfsom te storten. Zodra het maximale aantal deelnemers is bereikt wordt de inschrijving gestopt en eventueel gestorte geld geretourneerd. Zodra duidelijk is of de reis doorgaat, ontvangt u nader bericht.

Herdenkingsenveloppe Airborne Museum

De jaarlijkse herdenkingsenveloppe, de zevende in de serie 'Monumenten van de Slag om Arnhem' toont het monument voor de 101^e US Airbornedivisie op de Drielse Rijndijk bij Heteren. De enveloppe is te koop in het Airborne Museum voor € 3 of door overmaken van € 4 op giro 4184300 t.n.v. Airborne Museum, Oosterbeek o.v.v. 'Enveloppe 2002'. Enveloppen van voorgaande jaren zijn nog in beperkte mate te koop in het museum.

Uitgifte gelegenheidsenveloppen MLN en MVK De Kooy

Militaire Luchtvaart Nederland nr. 44

In de serie MLN-enveloppen uitgegeven door de Stichting Vrienden van de Traditiekamer van de Marineluchtvaartdienst, zal op 5 oktober 2005 enveloppe MLN nr. 44 worden uitgegeven. De envelop zal gewijd zijn aan de "Percival Proctor III/IV".

MVK De Kooy nr. 47

In de serie MVKK-enveloppen uitgegeven door de Stichting Vrienden van de Traditiekamer van de Marineluchtvaartdienst, zal op 12 oktober 2005 enveloppe MVKK nr. 47 worden uitgegeven. De envelop zal gewijd zijn aan de "Grumman TBM-Avenger". Bestellen door € 3,50 per stuk over te maken op postgiro 42 73 720 ten name van

"Gelegenheidsenveloppen MVK De Kooy", Den Helder. Bij bestelling gewenste envelop en nummer vermelden.

International Military Music Society (IMMS), Hoevelaken, 033-253 48 90,
www.cenimms.org

Op de website <http://home.plex.nl/~imms> kunt u een compleet overzicht vinden van de activiteiten van IMMS.

Cursussen en lezingen van het Nationaal Archief

Foto's van militairen, die vóór 1941 dienden

Het Rijksarchief beheert een aantal interessante archieven over militairen. Helaas echter beschikt het niet over foto's van militairen. Daarom wil het Rijksarchief te Haarlem graag foto's van beroepsmilitairen of dienstplichtigen, die vóór 1941 dienden, scannen en de bijbehorende gegevens van de gefotografeerde militair ontvangen. U kunt daarvoor een afspraak maken met Mevrouw A. Meddens, 023-5172709 of de foto e-mailen naar:

ameddens@noordhollandsarchief.org

Videobanden

Zoals bekend, bezit het Instituut voor Militaire Geschiedenis KL (IMG-KL), een rijke verzameling aan films. Dit beeldmateriaal is in de loop der jaren gedeeltelijk overgezet op videobanden, Van deze laatste is inmiddels een aantal als koopvideo beschikbaar. Titels en onderwerpen zijn opgenomen in een catalogus, die is aan te vragen bij de audiovisueel documentalist van het IMG, mevrouw P. Gaetano. Zij is tijdens kantooruren telefonisch te bereiken onder nummer 070-316 53 89. In de catalogus, die kosteloos wordt toegezonden, staan uiteraard ook de bestelwijze en de prijzen vermeld.

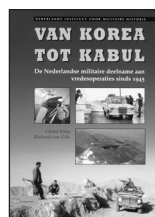
Boekaankondigingen

VAN KOREA TOT KABUL

De Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945,
3^e herziene druk

Op woensdag 29 juni is in de P.J.S. de Jongzaal van het Defensievoorlichtingscentrum het eerste exemplaar door drs. P.H. Kamphuis, directeur van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie aangeboden aan de Minister van Defensie H.G.J. Kamp.

Het boek vervangt de 2^e druk getiteld "Van Korea tot Kosovo" en is een overzichtswerk aangaande de Nederlandse deelnames aan de vredesoperatie en is tot heden geactualiseerd.

Het boek is een publicatie van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) en geschreven door Christ Klep en Richard van Gils.

Titelgegevens: Sdu Uitgevers, Den Haag 2005, 544 pagina's, ISBN 90 01 2109 159.

Prijs € 34,90, te bestellen via de boekhandel.

HET NEDERLANDS MILITAIR OPTREDEN IN NEDERLANDS-INDIË 1945-1950, een bibliografisch overzicht

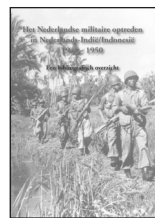
Eveneens op 29 juni werd het eerste exemplaar aangeboden, ditmaal aan de staatsecretaris C. van der Knaap.

Het overzicht vervangt de in 1989 verschenen bijdrage nr. 18 van de toenmalige Sectie Militaire Geschiedenis met de titel "Militaire Herinneringsliteratuur betreffende het Nederlandse militaire optreden te land in Indonesië 1945-1950".

Het overzicht is tot stand gekomen door samenwerking tussen het NIMH-den Haag (redactie dr. J.A. de Moor) en het Veteraneninstituut Doorn (drs. M. Elands) en wil de lezer een weg wijzen in de omvangrijke Indië-literatuur verschenen tot 2004.

Titegegevens: Nederlands Instituut voor Militaire Historie, 127 pagina's, ISBN 90 80 9046 43.

Prijs: € 10,- te bestellen via de boekhandel.

MEI 1940

De strijd op Nederlands grondgebied (tweede herziene druk)

Redactie: Herman Amersfoort en Piet Kamphuis

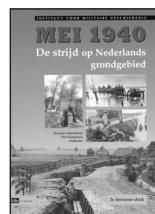
Uitgever: Sdu Uitgevers, Den Haag

Omvang: 464 pagina's, 17x24 cm, paperback, rijk geïllustreerd, kaarten, schema's full colour.

ISBN: 90 1208959 X; Prijs: € 34,90

De groep veteranen die zich hebben gestoord aan de eerste versie krijgen in de tweede druk nog steeds geen genoegdoening. Dat was na het in vorige Mars besproken boek van Amersfoort ook niet te verwachten. Wel is het een en ander duidelijker toegelicht. De beschrijving van het sneuvelen van dpl sld G. Migchelbrink is aan nadere studie aangepast.

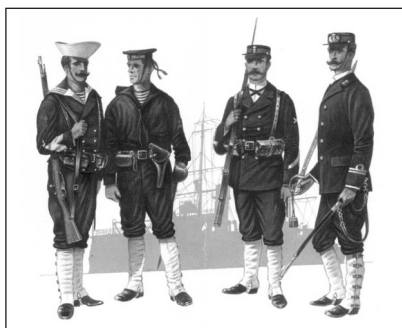
Ook zijn vormgeving en illustraties ingrijpend vernieuwd: nieuwe foto's en kaarten en schema's in kleur maken het boek een stuk aantrekkelijker dan zijn voorganger.

WAS GETEKEND: FRANS SMITS

ISBN: 90-70793-40-8; Voor € 75,- verkrijgbaar bij het Legermuseum, Delft

De serie van 15 tekeningen die als uitklapplaten in ARMAMENTARIA zijn verschenen zijn door drs Klaas Kornaat uitgegeven, ongevouwen (66 x 32 cm) in een doos met een begeleidend boekje met de beschrijvende teksten van Frans Smits jr.

Vier marine-mensen getekend door de 90-jarige Frans Smits. (wel in boek, niet op de marineplaat).

Boekbesprekingen, te lezen op de site van Mars (voor niet pc-bezitters te bevragen bij redactie)

- 7^e Bulletin Tweede Wereldoorlog redactie: Pierik e.a.; uitgeverij Aspekt
- 8^e Bulletin Tweede Wereldoorlog redactie: Pierik e.a.; uitgeverij Aspekt

Willem Plink

Birma-Siam Spoorweg

Op 20 augustus werd bij de jaarlijkse herdenking van de Birma-Siam Spoorweg, waarbij ook de slachtoffers van de Pakan Baroe Spoorweg op Sumatra worden herdacht, het monument van de Birma Siam aangevuld met een eremuur waarop alle namen van de slachtoffers van de Birma Siam Spoorweg staan vermeld. Ons medebestuurslid Willem Plink streeft naar een overeenkomstig monument voor de Pakan Baroe Spoorweg, hij hoopt een daartoe strekkende stichting op korte termijn op te richten.

Oproep

Nieuws voor 'Militariade', zoals gegevens over tentoonstellingen, s.v.p. vóór 15-09-2005 schriftelijk sturen naar de redactiemedewerker: drs. P.I.M. Evers, Kamperfoeliehof 6, 3852 GE Ermelo. Bij voorbaat dank!

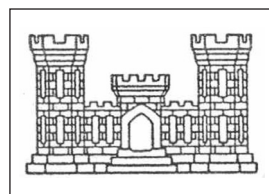

TWEE REACTIES OP HET ARTIKEL VANWAAR TOCH DIE KAM? VAN C. SCHILT

door B.C. Cats

Correspondent militaire emblemen

In het artikel van de heer C.Schilt "Vanwaar toch die kam?, de Geniehelm in cultuurhistorisch perspectief" in Mars et Historia nr. 2 van 2005 wordt ook het insigne van de Amerikaanse Genie beschreven. Helaas is het daarbij afgebeelde insigne NIET het wapenembleem van het Corps of Engineers, doch dat van de Engineer School. Als wapenembleem voeren de Amerikaanse genisten uitsluitend het kasteel met de drie torens zoals hierbij afgebeeld. De Engineer School voert dit embleem in het klein op een geëmailleerd rood schild met witte rand, zoals afgebeeld op blz. 26 afbeelding 8. Het moge duidelijk zijn

dat de tekst in de banderol 'ESSAYONS' (let us try) slechts van toepassing is op de genieschool waar de leerlingen "proberen" genisten te worden.

Afbeelding 20 toont het huidige genie-embleem algemeen dat echter niet in 1991 (bladzijde 31 rechter kolom) is ingevoerd doch reeds in 1963 verscheen op de bruine kraagpatten van het tweekleurig dagelijkse tenue.

Overigens gaat mijn bewondering uit naar dhr Schilt, die kans ziet over de Nederlandse geniehelm een artikel van 32 bladzijden (inclusief 46 noten) te schrijven. Maar dat moet ook wel als je claimt dat deze geniehelm (mèt kam) een goddelijk attribuut is.

En door Bert de Vries

Op de vraag "Vanwaar toch die kam" op de helm van het embleem van de Genie, in de aanhef van het artikel van Kees Schilt in nummer 2 van Mars et Historia van april/juni 2005, volgt hier mijn antwoord:

Als oud-korporaal der mariniers en vrijwillig medewerker van het Mariniers-museum in Rotterdam in de 90-er jaren van de vorige eeuw kwam ik in verband met mijn werkzaamheden meerdere keren op het Hoofdkwartier van het Korps Mariniers, toentertijd nog op de Noordsingel in Rotterdam.

Een daar op de afdeling PR geplaatste adjudant der mariniers vroeg mij eens of ik iets wist van de heraldieke taal. Alle marine-emblemen, dus ook de ruim twintig emblemen bij het Korps Mariniers, zijn beschreven in die heraldieke taal, dat totaal onnodig was omdat die emblemen geen heraldieke wapens zijn. Er werden vaak vragen gesteld over de tekst en de uitleg van die emblemen en daar wist men dan geen antwoord op. En ja, omdat ik van de heraldiek wel iets af-weet, werd mij toen verzocht of ik die teksten bij de emblemen en de verklaringen in het Algemeen Beschaafd Nederlands zou willen maken. Natuurlijk wilde ik dat wel en zodoende kreeg ik ook de tekst van het embleem van het Mariniers Opleidings Centrum in de Van Ghentkazerne in Rotterdam met afbeelding hiervan te beschrijven. (zie afbeelding).

Het gaat hier om de zwaarbewapende hopliet - links in het embleem - met zwaard in de schede, een lans en een hoplon (= speciaal soort schild); een uitrusting die hoplieten zelf moesten bekostigen.

De hopliet heeft een klassieke Griekse helm op zijn hoofd, die voorzien is van een, soms roodgeverfde, paardenharen helmbos voor bescherming van de nek. De helm met helmbos van paardenhaar zou de vorm van een paardenhoofd moeten voorstellen. De oude Grieken schreven het paard namelijk grote intelligentie toe. Op de hoplons staan dan ook afbeeldingen van paarden.

Hoplieten waren vaak hoog opgeleide en militair goed getrainde jongemannen afkomstig uit goeude families.

Zou de ontwerper van het genie-embleem van deze dingen geweten hebben?

De oorsprong en de betekenis van de helm met paardenharen helmbos op het embleem van de Genie zou dan dus terug te voeren zijn op de helm zoals die gedragen werd door de hoplieten, als symbool van de strijdbaarheid van het Wapen der Genie en de paardenharen helmbos als symbool van intelligentie van genisten in het algemeen en van de officieren-ingenieur in het bijzonder.

Ik hoop dat met dit kleine stukje Griekse militaire cultuurgeschiedenis de vraag beantwoord is.

Bronnen:

- Grote Spectrum Encyclopedie, deel 10, krijgsgeschiedenis. Uitgeverij Het Spectrum B.V. Utrecht/Antwerpen, 1978.
- Universele Wereld Geschiedenis, deel 3; De Hellenistische Wereld, onder redactie van Golo Mann. Uitgeverij Scheltens & Giltay N.V. Den Haag, 1975.
- 7000 Jaar Wereld-Geschiedenis, De Oude Grieken, ± 1000 v.C. tot ±200 v.C.MCMLXXVII (1977) Christoph Columbus Verlags A.G.,Glarus.
- Nederlandse taal: Lekturama, Rotterdam; gedrukt in België, Prepols , Turnhout.

Voor u gelezen door Bob Cats

NEDERLAAG DER OVERWINNAARS

H. Ringoir

Particuliere uitgave 2005, 340 blz, ill, € 18,-

Na het overlijden van Henk Ringoir in 1986, bij leven jarenlang bestuurslid van Mars et Historia, vond zijn zoon Henk jr tussen de nagelaten papieren een aantal blocnotes volgeschreven met wat bleek een verhaal over de belevenissen van een luitenant-pelotonscommandant bij het 3e bataljon van het Regiment Garde Jagers (1 Div 7 December) op West-Java 1946-1949. Ringoir, die zelf als luitenant en kapitein bij dit bataljon diende heeft dit manuscript na zijn terugkeer uit Indië geschreven. Later werd Ringoir als kapitein-lang verband (zoals dat toentertijd heette) geplaatst bij de toenmalige Sectie Militaire Geschiedenis en zou hij bekend worden door publicaties over de afstamming en voortzetting der infanterie en artillerie (hij was ook Erekanonnier der Artillerie).

Zijn zoon, Henk jr kon het niet over zijn hart verkrijgen het minutieus weergegeven verhaal in het ronde archief te laten verdwijnen. Hij typte het uit, liet wel over de 300 blz handschrift en liet het op eigen kosten drukken en uitgeven. Niet geheel fictie, het boek is deels autobiografisch, geschreven in romanstijl geeft het een goed beeld van de gevaren, ontberingen, opofferingen en vooral teleurstellingen die de KI-soldaten in Indië periode 1946-1950 hebben doorstaan. Het is gesteld in een verteltrant, typerend voor Henk Ringoir sr en bevat talloze interessante en ontroerende facetten uit het soldatenleven in de tropen. En hoewel in twee politieke acties de gestelde militaire doelen werden gehaald, uiteindelijk dolf Nederland het onderspit: de overwinnaars werden politiek verslagen, het werd een nederlaag der overwinnaars. Het boek is een must voor iedereen die Henk Ringoir persoonlijk gekend heeft en een aanrader voor belangstellenden in de geschiedenis van Indië van 1945 tot 1950.

Het is uitsluitend verkrijgbaar bij H.G.P. Ringoir , Leopoldhove 87, 2726 CV Zoetermeer en wel door overmaking van € 18,- op postgironummer 3751580 bij welke prijs de verpakings- en verzendkosten zijn inbegrepen.

DE BANZAI - UITBRAAK IN COWRA

Het verhaal van de massale uitbraak van Japanse krijgsgevangenen uit een gevangenkamp in Cowra, Australië, tijdens de Tweede Wereldoorlog

Inleiding

Op 5 augustus 1944, nu al meer dan zestig jaren geleden, vond een dramatische gebeurtenis plaats in het krijgsgevangenenkamp nabij het stadje Cowra, gelegen in New South Wales, Australië. De oorlog in de Pacific en Europa was nog in volle gang en temidden van het spectaculaire oorlogsnieuws kreeg hetgeen in Cowra gebeurde minder aandacht van de wereldpers, met uitzondering van de media in Australië zelf en in Nieuw-Zeeland, waar reeds eerder een dergelijk voorval had plaats gevonden. In Europa is over de bloedige gebeurtenissen in dat ver weg gelegen Cowra tot vandaag de dag weinig bekend.

In dit artikel zal een korte samenvatting worden gegeven van het z.g. 'Cowra Incident' tijdens de Tweede Wereldoorlog. Daarna volgt een gedeeltelijk ooggetuige-verslag van een Japanse ex-krijgsgevangene, die aan de massale uitbraak heeft deelgenomen en het heeft overleefd. Het is een beschrijving van een volgens onze begrippen waanzinnige collectieve zelfmoord en van de hier aan voorafgaande psychologische spanningen, veroorzaakt door een zeer sterke indoctrinatie.

Het krijgsgevangenenkamp in Cowra

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het ver in het binnenland van Australië gelegen plaatsje Cowra gekozen als locatie voor een kamp van krijgsgevangenen. Het kamp nummer 12 lag op ongeveer drie en een halve kilometer van het stadje, midden in een uitgestrekte grasvlakte tussen glooiende heuvels. Het kamp bestond uit vier afzonderlijke gedeelten, aangeduid als complex A, B, C en D.

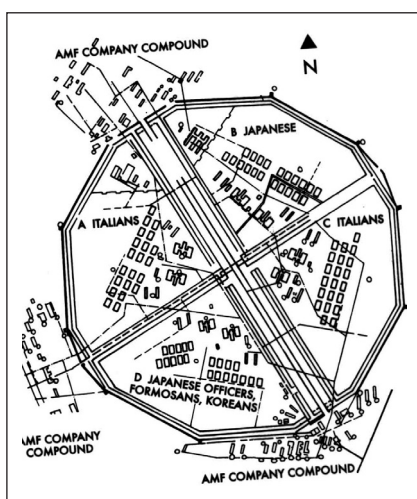
Op die fatale datum, 5 augustus 1944, bevonden zich in complex A en C 2000 Italiaanse krijgsgevangenen, in complex B 1104 Japanse krijgsgevangenen en in complex D tot het Japanse Leger behorende krijgsgevangenen, afkomstig uit Korea en Formosa, en een aantal

Japanse officieren.

De Italiaanse krijgsgevangenen gedroegen zich in het algemeen correct en stonden positief tegenover het verrichten van arbeid bij de farmers en fruittelers in de wijde omgeving. Zij werkten er met enthousiasme en meestal zonder bewaking. De Japanse

krijgsgevangenen daarentegen stelden zich vanaf het begin dwars en agressief op tegen het verrichten van arbeid buiten het kamp.

De krijgsgevangenen werden door de Australiërs op correcte wijze volgens de regels van de Conventie van Geneve behandeld. De gevangenen waren goed gehuisvest, kregen de benodigde kleding, meer dan voldoende te eten (de Japaners mochten zelfs hun

eigen, Japanse voedsel koken), goede medische zorg en ruime mogelijkheden voor ontspanning. Uitgezonderd het schoonhouden van hun eigen verblijven, hoefden zij slechts werk te verrichten, waarmee zij konden instemmen. In tegenstelling tot de Italianen, die hun gevangenschap accepteerden zonder bitterheid, toonden de Japanners een smeulende haat tegenover hun Australische bewakers.

Hoe kon het ook anders? Deze Japanners waren al tijdens hun schooljaren en vervolgens tijdens hun militaire opleiding totaal 'gehersenspoeld'. Het 'Keizerlijke Decreet voor de militair' en het 'Voorschrift voor het Slagveld' werd er bij hen letterlijk en figuurlijk ingestampt. Deze strenge voorschriften hielden onder meer in, dat het onduldbaar was om zich, hoe dan ook, aan de vijand over te geven. Want dan overlaadde men niet alleen zichzelf, maar ook zijn gehele familie met een eeuwig durende schande, wat tevens betekende, dat zij allen in hun verdere leven als paria's in de maatschappij zouden worden behandeld. De geest van de Japanse soldaat werd als het ware doordrenkt met opvattingen als: 'Het leven is zo licht als een veer en plicht zo zwaar als een berg, ... en eervol te sterven betekent voor altijd te leven'. Soldaten werden zonder meer geacht te overwinnen of te sneuvelen in de strijd. Bijna alle Japanners in het Cowra kamp waren krijgsgevangen gemaakt, omdat zij op dat moment zwaargewond en bewusteloos waren of totaal verzwakt door ziekten als malaria, dysenterie en uithongering, of ook wel omdat zij als drenkeling uit zee waren opgepikt, nadat hun troepentransportschip tot zinken was gebracht. Zij allen gaven eenstemmig te kennen: 'Niemand van ons heeft zich met de handen in de hoogte aan de vijand overgegeven'. Velen van deze krijgsgevangenen verzwegen hun eventuele rang en echte naam. Zij gaven een valse naam op, opdat hun familie voor schande werd gevrijwaard.

Tot de eerste Japanse krijgsgevangenen in Australië behoorden ook piloten van neergeschoten vliegtuigen, afkomstig van vliegkampschepen. Eén van hen was de marinevlieger van een Zero jachtvliegtuig, die bij een luchtaanval op Darwin een crashlanding had moeten maken, namelijk sgt. Toyoshima, die als krijgsgevangene onder de naam Minami bekend stond. Hij was de man, die bij de opstand en uitbraak in het kamp bij Cowra een leidende rol heeft gespeeld.

Het besef krijgsgevangene te zijn gaf bij deze Japanse militairen aanleiding tot voortdurende geestelijke spanningen, die bij velen van hen haast onvermijdelijk tot een uitbarsting moest leiden.

Extra bewakingsmaatregelen en de bekendmaking van overplaatsing naar een ander kamp

Op 3 juni 1944 ontving de Australische kampcommandant een rapport met informatie afkomstig van een Koreaanse krijgsgevangene. Die had uit gesprekken tussen gevangenen kunnen opmaken, dat er plannen werden beraamd om tijdens een massale uitbraak het bewakingsgarnizoen aan te vallen en hun wapens en munitie te bemachtigen. Naar aanleiding van dit bericht werden door de commandant extra voorzorgsmaatregelen genomen om een dergelijke opstand neer te slaan.

Op 4 augustus 1944 werden de Japanse kampleider en diens assistent door de Australische kampleiding aangezegd, dat op 7 augustus 1944 alle Japanse krijgsgevangenen beneden de rang van onderofficier naar een ander kamp zouden worden overgeplaatst. De eerder vermelde Minami als Japanse assistent-kampleider daarbij aanwezig, merkte toen op, dat hij 'het een heel slechte zaak vond', en vroeg 'waarom zij niet allemaal konden gaan'.

De massale uitbraak

In de nacht van 4 op 5 augustus 1944, om

01.30 uur, onmiddellijk na een kennelijk afgesproken hoornsignaal, renden de Japanners van kamp B, gewapend met keukermessen, broodmessen, honkbalknuppels, bijlen, beitels en houten palen, onder uitzinnig geschreeuw en 'Banzai'-gekrijs, uit hun gebouwen naar de uit prikkeldraad bestaande kampomheining. In groepen van ongeveer 200 tot 300 man stormden ze naar vier plaatsen van de omheining. Daar aangekomen, gooiden zij onder nog steeds luid 'Banzai'-geschreeuw, dekens op het prikkeldraad en klommen daar over heen of kropen er onder door. Anderen, die enige lagen kleding over elkaar hadden aangetrokken, gingen op het prikkeldraad liggen, zodat de achter hen aan komende over hen heen konden klimmen. Dat gebeurde op twee plaatsen aan de buitenzijde van de omheining en op twee plaatsen aan de kant van de z.g. 'Broadway', de ongeveer 40 meter brede en 600 meter lange corridor tussen de vier sectoren van het kamp. Het kleine aantal schildwachten trok zich terug op de zuidelijke poort, toen de gevangenen tot in de Broadway waren doorgebroken. Bijna tegelijkertijd raakten achttien barakken in brand door de met stromatrasen bedekte, door de gevangenen opzettelijk veroorzaakte oververhitte verwarmingskachels.

Om 01.50 uur werd door de kampbewaking groot alarm gegeven en de drie kilometer verderop gelegen infanterie-opleidingskamp van het Leger door middel van lichtfakkels en per telefoon gewaarschuwd. Gedurende het verloop van de gebeurtenissen viel de verlichting uit als gevolg van door mitrailleur- en geweervuur vernielde elektriciteitsdraden. Terstond ging de noodverlichting aan. Twee Vickers machinegeweren no.1 en no.2 waren geposteed en gericht op het B-kamp. No. 2 stond opgesteld op een aanhangwagen. Beide machinegeweren waren direct na het alarm bemand en openden het vuur op de aanstormende Japanners. Sommigen van hen zagen kans

onder de aanhangwagen te kruipen en sloegen de schutter, soldaat Hardy met een knuppel dood en wisten diens helper, soldaat Jones met messteken zwaar te verwonden. Jones kon strompelend nog de wacht bereiken, waar hij in elkaar zakte en aan zijn verwondingen overleed. Gedurende het gevecht zag Hardy nog kans de vergrendeling van zijn vuurwapen te verwijderen, waardoor dit onbruikbaar was geworden en hij daarmee vele levens heeft gered. Hardy en Jones kregen beide postuum het George Cross voor hun moedig gedrag. Van de groepen gevangenen, die waren doorgebroken tot de Broadway, viel een groep de zuidelijke poort aan en de andere groep de noordelijke poort. Een nog weer andere groep forceerde een poort van kamp D, waar zich de Japanse officieren bevonden. Zij die waren doorgebroken werden neergeschoten en één Japanse officier werd gedood. Al die tijd bleven de Italianen in hun barakken. Onder hen en onder de Koreanen en Formosanen zijn geen slachtoffers gevallen.

Van de 1104 Japanse gevangenen, die in kamp B zaten, konden 378 ontvluchten door de buitenomheiningen en door de zuidelijke poort. De rest, die nog in het kamp werd aangetroffen, had ofwel geen poging gedaan om te ontsnappen of was de poging tot ontsnappen niet gelukt.

Einde van het oproer

Tegen de ochtend viel er sporadisch nog wel een schot, maar was de rust weergekeerd. Bij het aanbreken van de dag en het licht was geworden, bleek het terrein bezaaid met doden en gewonden. Om 08.30 uur werd begonnen met het verzamelen van de gewonden, die onmiddellijk naar de kamphospitalen werden gebracht. Daar werden de operatiegevallen door twee teams van chirurgen direct behandeld. Een werkgroep van Japanners moest onder toezicht van de bewaking de doden bijeenbrengen. Zij lagen

verspreid over Broadway, bij de prikkeldraad-omheining en binnen en buiten het B-kampterrein. Bij de doden, die waarschijnlijk zelfmoord hadden gepleegd, stak het mes nog in de borst of buik, of waren de kelen doorgesneden. In de goten langs de weg vond men overlevenden, die zich terstond overgaven. Andere overlevenden, die verdoofd en verbijsterd in de Broadway rondliepen, werden snel opgepakt. Minami, één van de leiders van de opstand, vond men met doorgesneden keel dood in de goot. Bij de inspectie van het B-kamp werden in de asresten van de verbrande barakken verkoelde lichamen gevonden. In een andere barak hingen de dode lichamen van acht Japanners, die zich hadden opgehangen en twee lichamen hingen aan de middenbalk in de keuken. 378 gevangenen hadden kans gezien te ontvluchten en zwierven in de wijde omtrek van het kamp rond. Tijdens de negen dagen, die op de uitbraak volgden, werden door patrouilles van het Australische leger 334 van hen zonder noemenswaardig verzet opgepakt en 25 man dood aangetroffen. Uit onderzoek bleek, dat enkelen van hen door hun landgenoten zijn gedood. Twee hadden zich voor een trein gegooid. Sommige vluchtelingen werden zelfs op meer dan 20 km ver van Cowra geleegen plaatsen aangetroffen.

Aantallen slachtoffers

Onder de Australische militairen werden één officier en drie manschappen gedood en vier manschappen gewond. De stoffelijke overschotten van de gesneuvelden werden op de Australische War Cemetery van Cowra ter aarde besteld.

Het totaal aantal Japanse slachtoffers bedroeg: 1 officier en 230 man gedood of aan hun verwondingen overleden, 1 officier en 107 manschappen gewond. Onder de Japanse doden waren er tientallen, die door zelfmoord om het leven waren gekomen. De lichamen van de dode Japanners werden

begraven op een terrein naast de Australische War Cemetery van Cowra. De graven van de Japanners worden tot op de dag van vandaag gezamenlijk verzorgd door de inwoners van Cowra, de Vereniging van Australische Veteranen en de Australische Overheid.

Het verhaal van de Japanse ex-krijgsgevangenen onderofficier Masaru Moriki

Enkele Japanse overlevenden van de 'Uitbraak', met name Masaru Moriki en Fujikawa^{noot 1} hebben vele jaren na de oorlog hun verhalen over de gebeurtenissen in Cowra verteld.

De onderofficier Masaru Moriki van het 144ste infanterie-regiment werd tijdens de gevechten van december 1942 in de Owen Stanley Range in Papua Nieuw-Guinea krijgsgevangen gemaakt, toen hij zwaargewond en buiten bewustzijn op het slagveld lag. Na maanden van medische behandeling en verpleging, laatstelijk in een militair hospitaal in Brisbane, belandde hij uiteindelijk in het krijgsgevangenenkamp van Cowra. Hieronder volgt het door Moriki beschreven relaas van wat zich kort vóór en na de 'Uitbraak' binnen het kamp heeft afgespeeld.

'Nadat in het kamp bekend was geworden, dat alle Japanse krijgsgevangenen beneden de rang van onderofficier zouden worden overgeplaatst, kwamen de groepsleiders herhaaldelijk voor een bespreking bijeen. Wij hadden geen notie van wat die leidersvergaderingen inhielden.

Om vijf uur in de namiddag van 4 augustus 1944 kwam onze groepsleider, Kinoshita, terug van de laatst gehouden bijeenkomst en deelde ons mee wat er uiteindelijk was besloten. Hij zei het volgende: "De scheiding tussen onderofficieren en soldaten is een tragedie, die vergelijkbaar is met een breuk in het Japanse familiesysteem. Er is besloten, dat wij niet akkoord gaan met die order en er vastberaden tegen zullen vechten. Wij zetten de aanval door en zullen ster-

ven in het gevecht. Hierover zal door ons allen na een algemene stemming worden beslist”.

Het hele kamp was in beroering geraakt. Het fanatieke gedrag van de “hardliners” overspoelde het kamp met een bloeddorstige stemming, alsof reeds was gezegd dat nu de tijd was gekomen voor de actie. Ieder van ons werd nu voor de keus gesteld om te blijven leven of te sterven. Welke de beslissende factoren voor onze keus dienden te zijn, waren zonder meer de paragrafen uit het “Keizerlijke Decreet voor de militair” en de “Voorschrift voor het Slagveld”. “Het leven is zo licht als een veer”. “... neem de schande niet op je door je levend over te geven ... en een te schande gemaakte naam na te laten.” Deze regels golden voor ons als het allerhoogste gebod. Als Japans militair hadden wij gekozen voor de dood. Wij kunnen niet blijven leven met de schande van te zijn gevangen genomen. Indien wij hoe dan ook toch moeten sterven, dan maar zo spoedig mogelijk. Deze gedachten bevonden zich niet alleen in de hoofden van de “hard-liners”, maar bij iedereen van ons. Wij allen ondergingen die dagelijkse geestelijke kwelling van de schande. Dat Keizerlijke Decreet, dat als het ware in onze geest was gebrandmerkt, was de kern van de militaire discipline.

Uitslag van de stemming

Nadat iedereen had gestemd, werd een korte tijd later de uitkomst van de stemming bekendgemaakt. Zo'n 80%, een overweldigende meerderheid, stemde voor de aanval, dus voor de dood. Vervolgens vertelde onze groepsleider ons het plan van de aanval: “Uiteindelijk is besloten voor de aanval, met als doel daarbij te sterven. De aanval begint vanuit drie barakken. De groepen 1 tot en met 12 vallen rechtstreeks de vijandelijke gebouwen aan. De 13e groep en de rest van de groepen komen van achter op en bestormen de wachttorens en breken van onder

de toren door de omheining. Daardoor kunnen we gebruik maken van de dode hoek van de toren en verhogen daarmee de kans dat de vijand op elkaar zal schieten. De sterkte van de aanvalsgroep is ongeveer gelijk aan die van een compagnie. Zij die de aanval hebben overleefd, verzamelen zich op de heuvel achter het kamp, waar dan tot de volgende actie zal worden beslist. Iedereen zorgt een scheermes bij zich te hebben om zo nodig zelfmoord te plegen. Als wapens nemen we messen, vorken, honkbalknuppels en brandhoutpalen mee. Alle niet gedragen kleding wordt in het midden van de barak opgestapeld en op het moment van de aanval in brand gestoken. Elke groep neemt vier of vijf dekens mee, om die over de prikkeldraad-barricade te leggen. De zieken en gehandicapten (die niet goed kunnen lopen), plegen vóór het tijdstip van de aanval zelfmoord. De aanval begint om 2 uur morgenochtend. De onderofficier Minami zal het hoornsignaal blazen.“ Het wiel was in beweging gezet en rolde in een lugubere stilte naar de dood.

Augustus is in Australië midden in de winter. Die nacht was het koud en er woei een kille wind. Ik ging naar buiten en liep alleen in het bleke maanlicht. Tezelfdertijd liepen jongemannen van barak naar barak om afscheid van elkaar te nemen. “Bedankt voor jouw goede zorgen.” “Laten we het op de goede wijze doen.” “Dat wij elkaar weer mogen ontmoeten bij de Yasukuni-Schrijn.” De opwindning leek op die op de nacht vóór een landing op vijandelijk gebied. In afwachting zaten wij bij het haardvuur in de barak tot het sein van de aanval zou worden gegeven om naar buiten te stormen. Onverwacht kwam er iemand binnen, die op zachte toon vertelde dat drie mannen van groep 11 zich reeds na elkaar hadden opgehangen. “Ik vraag u excuus, dat ik U voorga.” Alle drie zeiden deze woorden, voordat zij zich ophingen. Op dat moment kwam er weer iemand aan de deur, die zei: ”Nog 15

minuten.“ en rende vervolgens naar de volgende groep. De tijd begon te verstrijken en ieder van ons stond op met in de hand één of ander soort van wapen.

De massale uitbraak

Om precies 01.30 uur in de ochtend klonk plotseling het hoornsignaal. Als eersten sprongen zij, die bij de deur stonden, onder luid geschreeuw naar buiten, onmiddellijk gevolgd door de anderen. Het gebrul verspreidde zich over het kamp. Op hetzelfde moment renden zo'n 1200 Japanners in drie groepen op de prikkeldraad-omheiningen af, gewapend met stokken, messen, knuppels, vorken, enz. Omdat mijn gewonde been nog niet geheel genezen was, had ik bij het lopen nog altijd een wandelstok nodig. Dus volgde ik, al hinkende om niet achterop te raken, onder luide aanmoediging van de groepsleider. Vanaf de wachttoren werd, bij het zien van het oproer, onmiddellijk het vuur geopend. Ik viel enkele malen op de grond, voordat ik de omheining bereikte. Wat ik toen zag waren de brandende barakken, omringd door vlammen, die zich over het kamp verspreidden. Bij de omheining gekomen, klom ik er als een gek hijgend tegenop. Lichtspoor kogels vlogen mij om de oren. Mannen, die bij de eerste schoten dodelijk waren getroffen, hingen in het prikkeldraad. Op de één of andere manier lukte het mij om er over heen te klimmen, ondanks dat mijn kleren enkele keren aan het prikkeldraad bleven vastzitten. Slepnd met mijn ene been ging ik door. Het schieten werd intensiever en ik zag bij mijn voeten kleine stofwolkjes van inslaande kogels opstijgen. “Banzai! Leve de Keizer.” “Soldaat 1^e klas die en die, gesneuveld in de strijd.” Deze kreten werden gehoord tussen de schoten door.

“wapens”

Eindelijk lukte het mij om over de prikkeldraad-versperring heen te komen en kwam ik terecht op de brede weg die recht naar de vijandelijke barakken leidde. Een deel van de sterkeren onder ons, die eerder door de barricade waren gekomen, bevonden zich ter hoogte van de officiersbarak. Ik kon het zien aan de concentratie van lichtspoor kogels, die op die plaats gericht waren. Achter mij aan kwamen meer gehandicapten. Maar hoe dan ook, door mijn trots als militair, kon ik mij niet veroorloven om achter hen aan te komen. Recht voor mij, op minder dan 100 meter, lagen de opgestapelde zandzakken, waar vandaan de vijand zonder ophouden op ons schoten. Zij moesten ons zeker hebben kunnen zien. De geweschoten vanuit de wachttorens leken nauwkeuriger gericht. Kameraden vielen links en rechts om mij heen. Van de vele meest bezielde aanvallers, die als eersten voorwaarts waren gestormd, lagen de bovenop elkaar gevallen lichamen nabij de poort. Ik hoorde

het kreunen van de gewonden, zag het bloed vloeien van de bewegingloze lichamen, die donkere plekken op het asfalt vormden. Opeens gingen alle lichten uit. Maar direct daarna schoten lichtfakkels omhoog, die de omgeving verlichtten. Toen begon het schieten weer opnieuw. Hier en daar was het gekreun van de gewonden te horen en daar tussen door de tragische kreten “Banzai! Lang leve de Keizer.” Bij het licht van de lichtfakkels en een sterk zoeklicht werden wij geheel zichtbaar als doelwit. Aan beide kanten van de weg bevonden zich cementen goten, diep genoeg om in te liggen. Haast instinctief gingen wij er in liggen. Ik merkte op dat voor en achter mij nog levenden lagen. Vanaf dat moment begon het schieten te verminderen.

Einde van het oproer

Tot dan toe was ik in een staat van verdoving en voelde geen kou. Maar allengs kroop de ijsskoude kilte vanaf de stenen bodem van de goot door mijn huid in mijn lichaam. De lichten sprongen weer aan. De soldaten in de wachttorens scholden naar ons. "Idioten!" "Kom maar op, Jap!" Geen van ons reageerde daarop. Ook ik had niet het gevoel om terug te slaan. Langzamerhand begon het ochtend te worden en het werd lichter om ons heen. Toen stonden één, twee, drie ... meer personen op uit de goot. Ik kwam ook overeind en ging aan de kant van de weg zitten en keek zonder enig gevoel van emotie in het rond. Dode lichamen lagen her en der verspreid. Bedekt met het wit van de rijp, markeerde hun geronnen bloed de grond met donkerzwarte vlekken. Bij de aanblik van dit alles kwam een schuldgevoel in mij op. Wij hadden samen deze beroering teweeggebracht en wij waren er zeker van, dat wij allen zouden worden gedood. Toen ik in de goot lag, had ik mij nog in de tong gebeten. Beter mezelf te doden dan gedood te worden, dacht ik. Alles werd op een moment zwart met lichtflitsen voor mijn ogen. Ik voelde iets lauw warm in mijn mond. Ik spuugde het uit en zag de stenen bodem rood worden. De wond begon te kloppen van de pijn. Ineens vroeg ik mij af wat er met Do, Morioko, Yamamoto, Tsuno en onze groepsleider Kinoshita was gebeurd. Zijn ze allen dood, vroeg ik mij af, want dat wilde ik wel weten. Om de één of andere reden kon ik niet sterven. Wel vroeg ik me verbaasd af of ik nog gehecht was aan het leven. Dat kon niet waar zijn. Ik vreesde de dood niet. Het enige wat ik kan zeggen was, dat ik mij als een slaapwandelaar voelde.

De morgen na de uitbraak

Met het aanbreken van de dag was het schieten geheel opgehouden. Wij wisten niet hoe de situatie van de uitgebroken groepen was. Maar de meesten van onze

groep, inbegrepen de gewonden, leken nog in leven te zijn, evenals ikzelf. Ik stond op en liep rond om te weten te komen, of diegenen, die mij na stonden, nog in leven waren. Achtereenvolgens kwam ik Kato, Kinoshita, die gewond was, en Do tegen. Wij hadden niet de sterke wens om in leven te blijven. Zij, die gesneuveld waren, waren ons een stap vóór geweest. Zij hadden geluk. Wij waren niet bang voor de dood. Maar waarom vermeden we de kogels van de vijand? Ik kan slechts zeggen, dat het een instinctieve daad was. Deze tegenstelling kan ik niet anders verklaren. Ik bleef de gedachte houden, dat hoewel wij het nu hebben overleefd, wij hoe dan ook, eens zullen worden doodgeschoten."

Zo heeft Masaru Moriki zijn verhaal over de gebeurtenissen van 5 augustus 1944 beschreven.

Wat heeft volgens Nagase Takashi tot die massale uitbraak geleid?

Na diens bezoek aan Cowra gaf de voormalige tolk van het Japanse leger in de krijgsgevangenkampen aan de Burma-Thailand Spoorweg, Nagase Takashi, in zijn boek "The Double-Edged Dagger" een vergelijking van de omstandigheden van de Geallieerde gevangenen aan de Birma-Thailand Spoorweg en die van de Japanse krijgsgevangenen in Cowra. "De Geallieerde krijgsgevangenen moesten trachten te overleven uit de hel, waarin zij leefden. Voor hen was elke dag nog in leven te zijn, er één. Terwijl in Cowra de Japanners daarbij vergeleken een paradijselijk leven hadden. Maar die Japanners gingen voortdurend gebukt onder gevoelens van schande, vernedering en zonder enige hoop op een thuiskomst. Zij verkeerden geestelijk in een toestand van wanhoop. Deze staat van een aanhoudende geestelijke ontreddeering moest op den duur, wanneer een aanleiding zich zou voordoen, wel leiden tot een psychologische uitbarsting. Het besluit van de kampeiding om

onderofficieren en soldaten te scheiden, bood hen de kans om tot actie over te gaan. Zo'n scheiding zou een breuk betekenen van de band die hen nog met elkaar verbond en gelijk staan met een breuk in het Japanse familiesysteem. Zij zouden zich verlaten kunnen voelen in het immense binnenland van Australië. In het Japanse leger werden zij getraind om zonder nadenken de bevelen van hun meerderen op te volgen. Zonder een bevel konden zij bijna absoluut niets doen. Het was een natuurlijke gedachtegang voor hen geworden. Dit alles kon uiteindelijk de oorzaak zijn geweest voor de massale zelfmoordactie."

Op de terugweg na zijn bezoek aan Cowra keek Takashi vanuit de bus naar een grote kudde schapen op de uitgestrekte vlakte, die allemaal in één en dezelfde richting liepen. Die schapen deden hem danken aan de goed getrainde en gedisciplineerde soldaten van het Keizerlijke Japanse leger van meer dan vijftig jaar geleden. "In deze immense grasvlakten is geen andere manier van leven mogelijk dan die van een schaap." Deze gemompelde woorden van de buschauffeur maakten op Takashi een diepe indruk en hij dacht daarbij aan de in die mistroostige wijde vlakte gevangen soldaten en officieren, die tijdens en na de uitbraak het leven lieten, zich als het ware als schapen naar de slachtbank lieten leiden.

In zijn verslag maakte Takashi nog een sarcastische opmerking over generaal Tojo, Japans premier en minister van oorlog tijdens de Tweede Wereldoorlog. "In het "Voorschrift voor het Slagveld" of "Senzin Kun", door Tojo in 1941 uitgevaardigd, stond: "Sterf niet in schande door je levend gevangen te laten nemen ... en laat bij je dood geen slechte naam na." Maar Tojo zelf pleegde geen zelfmoord en aanvaardde de vernedering om in eigen land gevangen genomen te worden. Het is toch belachelijk dat de urn met as van deze man is bijgezet in de Yasukuni-Schrijn in Tokyo, waar jaarlijks

door de ministers van het kabinet de doden, die in dienst van de keizer zijn gevallen, worden herdacht. Ik vraag mij af, waar moet het met dit volk heen?", aldus Takashi.

Overplaatsing naar een ander kamp

De ongeveer 800 overlevenden van de uitbraak in Cowra werden overgeplaatst naar kamp nummer 7, bij het plaatsje Hay. In die tijd werden de Japanse troepen uit Nieuw-Guinea en de Salomons eilanden verdreven. Het gevolg was een sterke toename van het aantal krijgsgevangen Japanners. De uit Cowra afkomstige gevangenen werden in een extra zwaarbewaakt gedeelte van het kamp afgezonderd gehouden van de nieuwkomers. Daar verbleven zij tot aan het einde van de oorlog.

Einde van de oorlog

Kampleider van de Japanners uit Cowra was toen de gematigde marineonderofficier Do. Onder zijn leiding konden de weinig overgebleven "hard-liners" de algemene stemming niet meer beïnvloeden. Toch bleven zij tot het laatst trachten onrust te zaaien. Op de 15^e augustus 1945 werd de Japanse kampleider en assistent-kampleider bij de Australische kampcommandant geroepen. Die deelde hen mee dat Japan zich onvoorwaardelijk had overgegeven aan de Geallieerden. De volgende dag konden zij de proclamatie van hun keizer via de radio op zijn bureau beluisteren. Op 17 augustus 1945 werd die aan alle gevangenen voorgelezen. Daarna kon men zich voorbereiden op een terugkeer naar hun land. In februari 1946 werd de datum van vertrek bekend. Samen met gevangenen uit andere kampen gingen zij met in totaal 3000 ex-gevangenen op 1 maart 1946 aan boord van de "Taika-maru", die hen naar Japan terugbracht. De stemming van de meeste van deze "thuisvaarders" varieerde van getemperde opluchting tot het nog steeds knagende gevoel van schaamte. Een ex-gevangene van Cowra,

Masatoshi Kigawa, verwoordde het als volgt: “Wij dachten dat wij als ex-gevangenen zelfs nu na de oorlog nog een sombere toekomst voor ons hadden. Velen van ons dachten, dat wij als voormalige krijgsgevangenen bij aankomst in Japan waarschijnlijk naar een afgelegen plaats of onbewoond eiland zouden worden gebracht om aldaar door het Japanse leger te worden doodgeschoten. Wij hadden het gevoel dat een ex-gevangene niet kon hopen om nog ooit in de Japanse samenleving te kunnen terugkeren.”

Vereniging van overlevenden uit Cowra

In de loop der jaren die volgden op hun thuiskomst kwam bij een aantal van de ex-gevangenen een sterke verandering in houding en een groeiend gevoel van eigenwaarde. Zelfs een gevoel van trots als zijnde te hebben behoord tot hen, die Cowra in

1944 hebben meegemaakt en dat men ook op eervolle wijze krijgsgevangene kon zijn. In 1964 stichtten zij een vereniging op, de ‘Cowra Kai’, met als doel de onderlinge kameraadschap te bevorderen en jaarlijks hun dode kameraden uit Cowra te gedenken. Voorzitter werd Masatoshi Kigawa en later heeft ook Moriki die functie vervuld. Tijdens zijn periode als voorzitter heeft Moriki veel pogingen gedaan om in contact te komen met de ongeveer 800 overlevenden van Cowra. Volgens Moriki zou meer dan de helft van hen tegenover familie, vrienden en kennissen koppig weigeren te bekennen een ex-krijgsgevangene te zijn. Van de meer dan 300 ex-gevangenen, die wel de waarheid aan hun familie hebben verteld, bleken slechts tachtig personen zich bij de vereniging te hebben aangesloten en de jaarlijkse herdenking van de gevallen kameraden op 5 augustus bij te wonen.

Ceremoniële opening van de Japanse begraafplaats in Cowra

In juni 1965 werd een ceremonie gehouden bij de opening van de Japanse begraafplaats. Een delegatie van de ‘Cowra Kai’ en enkele familieleden uit Japan van overleden slachtoffers konden op uitnodiging van de stad Cowra en de Vereniging van Australische Veteranen de ceremonie bijwonen. In 1983 en in 1993 heeft, wederom op uitnodiging van Cowra en de Australische Veteranen, een groepsdelegatie van Japanse ex-gevangenen Cowra bezocht en deelgenomen aan de kranslegging op de begraafplaats.

De begraafplaats, waar vele van hun dode kameraden liggen begraven onder een grafsteen met een valse naam. Hun familie in Japan is de “schande” bespaard gebleven en zij zullen nooit weten dat hun man, zoon of broer, een laatste rustplaats in de aarde van Cowra heeft gevonden.

Monument

Bronnen:

- Cowra Uprising - Masaru Moriki, 1984
- The Cowra Breakout - Publication Cowra Shire Council
- The Double-Edged Dagger - Nagase Takashi, 1994
- The Question of Hajime - Craig Bellamy, 1995
- A History of Modern Japan - Richard Storry, 1961

Noot 1:

De ervaringen van Fujikawa zijn terug te vinden in Cowra Uprising van Masaru Moriki en in The Double-Edged Dagger van Nagase Takashi.

EERSTE WERELDOORLOG

Voor u gelezen door Theo Postma

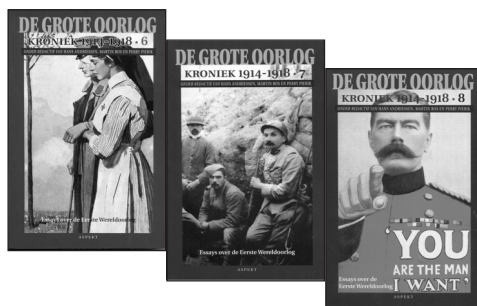
'DE GROTE OORLOG'

KRONIEK 1914 - 1918 DEEL 6, 7 EN 8

Onder redactie van Andriessen, Ros en Pierik.

ISBN 90-5911-220-2, 90-5911-230-X en
90-5911-152-4

Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, € 24,95/deel

'IERS NIEMANDSLAND' IERSE VRIJWILLIGERS IN HET BRITSE LEGER TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG

Marcel Stuivenga

ISBN 90-5911-350-40, Uitgeverij Aspekt, Soesterberg, € 24,95

Tijdens de, wederom zeer geslaagde, Studiedag op vrijdag 16 mei van de Stichting Studiecentrum Eerste Wereldoorlog in samenwerking met de Erasmusuniversiteit, werd door uitgeverij Aspekt weer een groot aantal boeken over WOI gepresenteerd. Na een aantal interessante lezingen werd de Stichtingsprijs voor de beste studie over WOI voor de derde achtereenvolgende keer uitgereikt. Deze eer viel dit jaar toe aan Mevr. Guusje Grootte met de scriptie *The Regeneration Trilogie*. Binnenkort (november) verschijnt deze als no 9 in de serie *De Grote Oorlog, Kroniek 1914-1918* in de boekhandel

Bovenstaande vier boeken met hun vele gevarieerde en zeer verrassende artikelen hebben mij tijdens de vakantie aangenaam bezig gehouden. Er kwamen ook 'Nederlandse' onderwerpen aan bod, waarmee weer eens te meer duidelijk wordt dat Nederland weliswaar niet aan de Eerste Wereldoorlog heeft deelgenomen maar dat deze oolog ons land niet onberoerd heeft gelaten.

Een greep van die artikelen uit kroniek 7 en 8 die mij het meest zijn bijgebleven:

Martin Kraaijenstein trekt een interessante vergelijking tussen het lot van de Belgische vluchtelingen die in Groot-Brittannië werden opgevangen en zij die hun toevlucht in Nederland hadden gevonden.

J.H.Buitenhuis schrijft over de tunnelbouw bij Verdun

Leo Verbergen bericht over de Nederlandse ambulances aan het oostfront.

Dr. Ronald van der Wal vraagt aandacht voor de militaire bijstand aan het burgerlijk gezag in Nederland gedurende de mobilisatie van 1914-1918.

Ons lid dr.S.J. de Groot schrijft over de inzet van de lichte kruisers Emden, Königsberg en Karlsruhe bij de handelsoorlog in 1914.

Martin Kraaijenstein en dr.J.Schulten laten mij een kampeervakantie bij de heuvel Les Eparges herleven. Het gelijknamige dorpje is met geld van een Nederlandse weldoener herbouwd. Dat dorpje heb ik dus nog tegoe bij een volgende battlefieldtour naar Verdun.

Kroniek 6 en 'Iers Niemandland' vormen de drie, vorig jaar genomineerde scripties van de studiedag van het Studiecentrum WOI. De (geld)prijs, toen gesubsidieerd door ons Diekerhoff-fonds, was voor Marcel Stuivenga. De uitgave in boekvorm was een deel van de prijs. Het is gebleken dat de kameraadschap in de loopgraven het ruim won van de vijandschap tussen katholieke en protestantse Ieren.

In de kroniek 6 staan de scripties van de nummers twee en drie van de, door het Studiecentrum WOI uitgeschreven, wedstrijd.

Marjet Brolsma van de RU Groningen staat stil bij het 'Duitslandbeeld' van het links-burgerlijke tijdschrift *De Amsterdammer* in de periode 1914-1918.

Pauline van Heeckeren onderzocht de rol van de psychiatrie aan de Duitse kant.

Hoewel interessant vermindert deze laatstgenoemde publicatie de exclusiviteit en waarde van de van de eerstgenoemde prijswinnende publicatie.

En door Bas de Groot gelezen

IJZEREN DOODSKISTEN **HET ONDERZEEBOOTWAPEN IN DE EERSTE WERELDOORLOG**

Door J.H.J. Andriessen, Gerbrand Kip, Perry Pierik en Arthur Stam
(Soesterberg, Uitgeverij Aspekt, 2004), 151 bladzijden, geïll.

Prijs: € 19,98. ISBN 90-5911-377-2

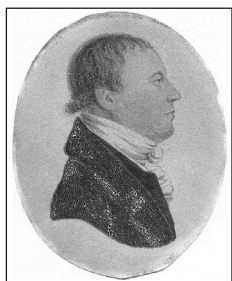

Onder de weinig originele naam *IJzeren doodskisten* gaan de auteurs in op de politieke aspecten en de daaruit voortvloeiende gevolgen van de onbeperkte onderzeebootoorlog in 1917 waartoe de Duitse regering besloot. Dat het boek vrijwel uitsluitend gaat over politieke geschiedenis is niet wat de argeloze lezer zou verwachten met een boek aangeboden onder deze titel en illustratie op de omslag (Claus Bergen?). De auteurs hebben hun bijdragen tot deze bundel niet erg op elkaar afgestemd, waardoor bij het lezen de frequente herhaling van feiten en gebeurtenissen wel erg opvallen. Een goed geredigeerde tekst, met de bevindingen van alle auteurs, had het boek zeker sterk kunnen verbeteren. De geraadpleegde literatuur door het schrijverscollectief, zij kennen hun eigen geschriften goed, lijkt op eerste gezicht indrukwekkend. Maar verschillende belangrijke werken, die bespreker essentieel lijken, ontbreken.

Het aanbod van boeken over WOI is de laatste jaren zo groot geworden dat het voor een persoon bijna ondoenlijk (en onbetaalbaar) wordt alles bij te houden. Eén kroniek met de allerbeste artikelen en 'n publicatie van alleen de prijswinnaar per jaar-symposium WOI is voor mij genoeg. De verhouding kwaliteit/kwantiteit moet door de uitgever eens worden bezien.

EEN ONLANGS ONTDEKT OOGGETUIGE-VERSLAG VAN DE ZEESLAG BIJ TRAFALGAR IN 1805

HET JOURNAAL VAN GIJS DE REUS VAN MAASSLUIS, GEZAGVOERDER VAN HET HOEKERSCHIP *DE ZEEVRUGT* (EERSTE DEEL)

Portret van Gijs de Reus (familiebezit, ongedateerd).

Inleiding

De beroemdste zeeslag van de 19^e eeuw was de Slag bij Trafalgar. Het was een van de laatste grote zeeslagen uit de dagen van de zeiltijd.¹ De slag werd gestreden ter hoogte van Kaap Trafalgar aan de zuidwestkust van Spanje. Een Britse vloot onder vice-admiraal Nelson versloeg op 21 oktober 1805 de gecombineerde Frans-Spaanse vloot onder de Franse vice-admiraal Comte de Villeneuve en de Spaanse schout-bij-nacht Don Hidalgo Cisneros. Hierdoor werden de plannen van Napoleon om met zijn Grande Armee te landen in Engeland voorgoed verijdeld. Nelson sneuvelde tijdens de slag op het moment dat de overwinning zeker was. Zijn vlaggenschip HMS *Victory*, hoewel liggend in Portsmouth in een droogdok, maakt officieel nog steeds deel uit van de Royal Navy. Er is geen Britse marinegeschiedenis of de

Zeeslag bij Trafalgar is er uitvoerig in beschreven.²

Gijsbert (Gijs) de Reus (1768 - 1845) werd geboren in Katwijk aan Zee. Hij was koopvaardijkapitein en later commissaris van het loodswezen te Maassluis. De Reus is een verre voorvader (zes generaties) van de eerste auteur (EHB). De Reus heeft een handgeschreven document nagelaten, getiteld *Journal van mijn ongelukkige reys na Faro in het hoekerschip De Zeevrugt*. Het beschrijft de periode van september 1805 tot februari 1806, gedurende welke hij de Zeeslag bij Trafalgar bijwoonde. Het relaas is gebaseerd op het oorspronkelijke scheepsjournaal, dat naderhand is aangevuld met herinneringen. Het oorspronkelijke document is verloren geraakt. De hier weergegeven tekst is gebaseerd op een afschrift gemaakt in 1905. Deze tekst is onlangs in de familiepapieren teruggevonden.

Het journaal bevat de reis van *De Zeevrugt* met een lading ijzer van Maassluis naar Faro in Portugal. Om een inbeslagneming door de Royal Navy te ontlopen voer het schip onder de Pruisische vlag. De Bataafse Republiek was een bondgenoot van Frankrijk.

Het journaal begint met de rustig verlopende reis van Maassluis naar de rede van Faro in Zuid Portugal.

Bij het vertrek uit Maassluis werd de bemanning van *De Zeevrugt* bijna geronseld voor dienstneming in de Bataafse vloot. Admiraal C.A. Verhuell was bezig te Maassluis manschappen te werven voor het eskader kanonneerboten ter assistentie van de invasievloot die Napoleon bijeenbracht in Boulogne om naar Engeland over te steken. Door tussenkomst van een invloedrijke persoon, genaamd Jacobus Steur, was De Reus in staat met zijn voltallige bemanning zee te kiezen.

Vier dagen na het vertrek werden, via het Kanaal en langs de Zuidkust van Engeland zeilende, de Scilly eilanden bereikt. De Reus voer waarschijnlijk zo ver westelijk om de Engelse vloot,

die bij Ouessant de Fransen in Brest blokkeerde, te ontwijken. Van de Scillies werd koers gezet naar Finisterre en vandaar naar Kaap St. Vincent, dat in 10 dagen werd bereikt.

Vlak voor de haven van Faro, met de loads al aan boord, werd het schip gekaapt door een bewapende chebec, een Arabisch scheepstype, in bezit van een Engelse kaper. De bemanning meende echter met een Barbarijse zeerover te maken te hebben en vluchtte aan land. In Faro huurde De Reus een Portugese vissersboot en zeilde naar Gibraltar in de hoop daar zijn schip terug te vinden. Het was hem ondertussen gebleken dat het geen "Turken" waren die zijn schip hadden genomen maar Engelsen. Onderweg ontmoette hij de Britse fregatten die de Frans-Spaanse vloot in Cadiz in de gaten hielden. Dit had tot gevolg dat De Reus en de vier hem vergezellende bemanningsleden werden geprest voor dienstneming aan boord van de vloot van Nelson.

De Reus moet zijn ervaringen tijdens de zeeslag uit zijn herinnering hebben beschreven, waarschijnlijk een geruime tijd erna. Veel informatie over de zeeslag levert zijn verslag niet op aangezien hij vooral bekommerd was om het overleven van zichzelf en zijn bemanning en zijn pogingen *De Zeevrugt* terug te vinden. Er staan feitelijke onjuistheden in zijn relaas. Hij schrijft dat hij tijdens de slag aan boord van het lineschip *Colossus* onder bevel van kapitein Sir Edward Berry was. Maar de *Colossus* stond onder bevel van kapitein Sir James Nicoll en Berry had het bevel over *Agamemnon*. Wij moeten aannemen dat De Reus de naam van zijn kapitein onthouden heeft en de scheepsnaam in de loop van de tijd vergeten is. Dat hij zich inderdaad aan boord van de *Agamemnon* bevond blijkt uit zijn beschrijving van een incident dat op 20 Oktober (de dag voor de zeeslag) plaats vond. De *Agamemnon* maakte op die dag een Amerikaans handelsschip buit en nam dit op sleeptouw.³

Sommige bijzonderheden die Gijs de Reus vermeldt komen niet voor in andere beschrijvingen van de zeeslag. Onder andere dat Nelson zou hebben bevolen de vlaggenlijnen "allemaal vast te binde" om zo te beletten dat de vlaggen voor de vijand gestreken zouden worden. Voorts Nelson's bevel dat de kanonnières, voordat ze het vuur openden "het wit van de Franse ooge moeste zien". Inderdaad losten de Engelsen hun eerste volle lagen pas toen ze zeer dicht bij hun tegenstanders waren. Reden was dat de Britse zeeartillerie veel gebruik maakte van carronaden. Deze hadden een zwaar kaliber maar een geringe dracht. Het waren "bemanning doders". Ook de schermutseling tussen een Engels fregat en Spaanse kanonneerboten die in de Straat van Gibraltar na de Slag de ontredde Engelse schepen aanvielen kon niet worden getraceerd.

Het moet duidelijk zijn waarom Gijs de Reus onder de Pruisische vlag voer. In 1805 was Nederland (toen de Bataafsche Republiek) een bondgenoot van Frankrijk en haar schepen mochten daarom door de Engelsen worden buitgemaakt. Echter vervoerden vele Hollandse schepen contrabande bestemd voor Engeland en haar bondgenoten. De list om kaping door Engelse schepen te vermijden door de Pruisische vlag te voeren werd door kapitein Berry meteen doorzien (hij sprak De Reus en zijn bemanning aan als "Hollanders"). Hij veroordeelde terecht het gedrag van de Engelse kaper die *De Zeevrugt* onder de 'Turkse' vlag had gekaapt. Naderhand heeft Sir Edward dan ook ten behoeve van Gijs de Reus zijn invloed aangewend om *De Zeevrugt* terug te krijgen.

Nadat Gijs zijn schip had teruggevonden beschrijft het Journaal de lange periode van wachten op de rechtszitting in Gibraltar. Uiteindelijk werd *De Zeevrugt* teruggegeven, maar de lading bestaande uit ijzeren staven werd verbeurd verklaard.

De Zeevrugt voer daarna terug naar Faro, waar een lading kurk en 'sopak' (een product om leer te tanen) werd ingenomen voor Bristol. Het Journaal houdt op na het rondenvan Kaap St. Vincent op weg naar Engeland en uiteindelijk huiswaarts.

JOURNAAL van mijn ongelukkige reys na Faro met het hoekerschip *De Zeevrugt*, door mijn gevoerd Gijsbert Jacobze de Reus van Catwijk aan Zee, wonende te Maassluys, reder L. Schelvisvanger.1805.⁴

Den 8 September sloot den voornoemde Heer een vragt voor mijn met een partij eyzer in te neeme en met fruyt terug na Rotterdam voor de somme van twee en veertighdert gulde. En de eerste zijnde vijfzig dukaate voor mijn en de tweede vijf en twintig dito voor een premie.

Den 16 September 1805 's morgens de wind van het ZO met mooy weder. Lagen klaar voor de haven van Maassluys, maar wierde door den uytlegger gestopt datte wij niet konden voortrekke om rede hij orders hadde bekoome om een partij volk te presse uyt de vloot die voor[de] sluyt lag waarvan de Hr. Verheul [Admiraal Carel Hendrik Verhuell (1764-1845)] zelfs bij was. Na een man of drie geprest te hebben kwam de Hr. Jacobus Steur op de proppen en zeyde dat het ongepermitteerd was, datte de scheepe zoo lang op de wind hadde gelege en terwijl nu de wind goed was dat hij koopmans goed op kiel en hij daarvoor koste en schaade zou prossendeere [procederen] maar de Hr. Verheul en de kommandant van de rede liet ons gou los benevens het gepreste volk en klaarde ons uyt. En na de wal gaande om de loots en gendag zegge bij mijn vrouw en kinderen zo ginge wij om twaalf ure onder zeyl met de gansche vloot en kwame zoo om vier ure in zee. De wind en weer als voore.

Reys van Maassluys na Faro

Maandag den 17 September 's middags om 2 ure passeerde wij De Hoofden [Nauw van Calais]⁵. De wind van het Oost.

Dinsdag den 18 Do. 's Middags waare wij digt bij het eyland Wigt [Wight] 3 1/2 myl [10]⁶ na gissing in het NNW van ons. De wind als voore.

Woensdag den 19 Do. 's Middags zaage wij Goutstaart [Start Point] 2 1/2 mijl [7,5] na gissing van ons in het Noorde. De wind nog als voore.

Donderdag den 20 Do. 's Middags om 6 uur zage wij de Sorlings [Scilly eilanden] in het NNO na gissing 5 mylen [15] van ons. De wind van het Noorde met een frisse koelte [5 Bft]. Zette onze koers om de ZZW volgens de kaart op de Kaap Finisterre.

Vrijdag den 21 Do. Mooy weer. De wind NW met regen.

Zaterdag den 22 Do. Weer en wind als voore.

Zondag den 23 Do. De wind van het NO met een frisse koelte. Giste ons op de Breedte van 45° 31'. Een dikke lugt.

Maandag den 24 Do. Weer en wind als

voore. Hadde vertroude breedte van 42° 41'. Hadde de Kaap Finisterre 7 mylen [21] na gissing O 1/4 N van ons en zaage ook dezelve.⁷

Dinsdag den 25 Do. De wind ONO met een dikke lugt.

Woensdag den 26 Do. Mooy weer met een mistagtige lugt. Zage een komvooy dat na gissing na Lissabon moest met vier oorlogscheepen en 40 koopvaarders, alle Engelsche. Giste ons op de Breedte van 39° 58'.

Donderdag den 27 Do. 's Morgens zagen wij de Kaap Roksent [Cabo da Roca] in het Oost van ons na gissing 6 mylen [18] van ons en zaage het konvooy na Lissabon zeyle.

Vrijdag den 28 Do. Mooy weer. De wind NO met een mistagtige lugt. Konde geen Breedte krijge. Giste ons op de breedte van 38° 20'. Hadde kaap Spiegel [Cabo Espichel] 10 mijle [30] O ten N. na gissing van ons.

Zaterdag den 29 Do. Een frisse koelte, de wind van het NO en 's avons om 9 ure zage wij Kaap St. Vincent in het ZO na gissing 7 mylen [21] van ons.

Zondag den 30 Do. Om 1 ure passeerde wij Kaap St. Vincent en ginge toen Oost 1/2

Noord stuurde lang de wal. De wind van het N. met mooy weer. En om tien ure des morgens wier het stil. De wind van het NO. Laage den heele dag te dreyve. En zaage voorscheyde schildpadde die in de zon lage met haar rug bove water. En tegen den avond kwam daar een kleyn koeltje [2Bft] van het Noorde. Zette onze zeyle bij maar om 9 ure kregte wij de wind weder van het Oost met stilte.

1 October. 's Morgens zage wij Kaap St. Vincent nog. Dreve al heen en weder in de teyde met een Oostelyke wind altoos om de West valle. Mooy weer. De wind die daar was is Oostelyk maar stilltjes.

2 October. 's Morgens giste wij ons voor Filanova [Vila Nova de Portimão] zage voorscheyde barkjes die daar uitkwaamen, die mede met de kust op ginge werke die in die kleyne havetjes op de kust moeste zijn. De wind van het NO met mooy weer.

3 October. 's Morgens zage wij Kaap St. Marie [Cabo de Santa Maria]. De wind van het Oost met een stevyde koelte [6 Bft], en konde niet opwerke omdat het tey zoo om de West viel, want hoe harder het waayt hoe meer het tey om de west valt.

4 October. Wind en weer als voore. Kruyste telkens onder de wal op hoop dat de wind Noordelyk zoude loope. Zage de witte huize van Faro.

5 October. Wind en weer als voore. Konde niet zien datte wij opwerkte, bleve telkens op dezellefde hoogte.

6 October. 's Morgens mooy weer maar de wind NNO waren digt onder de wal. Ginge toen mooy langs de wal zeyle. 's Avons waare wij pas een myl [3] van Faro af. De wind van het NO stilltjes.

7 October. 's Morgens lage wij met de vlag in top om een loots, maar de zee was te hoog datte de loots niet konde uytkoome. De wind Oost.

8 October. 's Morgens waare wij digt tege de baar⁸, maar de loots niet konde uytkoome. De wind ONO.

9 October. 's Morgens om 4 ure kregte wij de loots van Faro aan boort. Wende aan zee om datte wij een beetje beneden het gat ware. Om 8 ure zaage wij drie schepe binne ons zoo in het NO van ons, en de wind Oostelyk. En zij lieppe binne ons door. Maar een scheerbek [chebec] bijzeynde, dede het fregat zeyn met een rode vlag benevens het andre fregat aan de scheerbek om ons op te jaage, want zij waare ons al gepasseerd. Zij zaage zoo zwart, wij konde geen verf [kleur] aan haar zien, anders niet als haar rode vlagge. Doen wij dat zaage dat de scheerbek op ons afkwam maakte wij ook zeyl om na de wal te koome. Zaage ook datte de fregatte barken [zoals] die op de kust waare agter aan hadde hange. En wij denkende als dat het Portegiese vissers waare om rede datte daar veel vissers van daan waare, dat hij die al genoome hadde. Maar de scheerbek ons al naderende en schot op schot op ons dede met zijn rode Turkse vlag begon onze loots te huyle en zeyde tegen het volk dat het Moore waare, en wij onder Pruyse vlag heeft een eeuwig durende oorlog met de Turk. Dus het volk tege mij opgestaan zeynde benevens de loots zette tege wil en dank de boot uyt, want de scheerbek zijn boot en de fregatte haar boot eyder met twaalf rieme kwaame op ons af roeje als of zij wild waare. En onze loots en het volk deede anders niet als kreyte en ginge alle in de boot en vroege tot drie maal toe of ik mede wilde maar ik zeyde van neen want de boot zoo lek was dat daar een mens gedurig moest hooze en de boote en de scheerbek naderde al heel sterk. Dus ons volk en loots en stuurman en jonge vlugte van boort want mijn kommande [gezag] was uyt en zij vroege na mijn niet, maar tien minute van boort af geweest kwaame zij met de boot half vol water weer aan boort met huyle en kerme datte wij nu voor eeuwig slaaf zulle moete zeyn benevens de loots ook. En de boote naderende en de scheerbek telkens op ons schietende zogte zij kaarse en roet en maakte zoo de

boot dicht maar niet veel tijd hebbende om op goed of geld te denken en de kogels al over ons schip heenginge en ik om mijn vrouw en kinderen dagt en denkende als ik aan boord blijft voor eeuwig slaaf te zijn en het volk mijn bad om mede te gaan dat de boot nu digt was. En de kogels al over ons hoofd wierde geschoten en onze stenge perdoen [bakstag van de topmast] afgeschoten en dat ik ter deeg zijn rode vlagge zag vlugte ook doen in de boot; dat was om bij 12 uure op de middag want onze tafel sting gedekt. En zoo moeste wij ons schip verlate want de loots bezwoer het ons volk datte het Turke waare want datte zij over een maand [een maand geleden] nog vier vissers hadde genomen.

De kogels van de scheerbek vloge rond dom onze ore, doen wij van boort ginge. Wij waare zoo na ons gisse 1 1/2 myl [4,5] van de wal maar alle schreyde wij datte wij ons schip en goed moeste voorlate. En de kogels van onze vijand rond dom ons heene vliege en een lekke boot daar met ons tiene daar in en maar 4 rieme daar wij met konde roeje. En de boot van de scheerbek daar 10 rieme op laage roeyde ons na tot de wal toe en schoote schot op schot op ons uyt de boot. Maar door Gods goedheid kwaame wij om half vier aan de wal. De zee nog tamelijk slegt zijnde. Maar in de branding koomende nam ons een zee op en gooyde ons onderste boven aan de wal want wij moeste op strand of in de handen valle, dus wij konde geen have voor de veyligheid krijge maar wij strande niet ver van het gat van Faro. Wij strande op het eylandje St. Marie daar een kleyn batereytje op leyt daar een wagt op is zoo van 16 man en de peestschuure op zijn. Maar nu nat en koud en geen drinke en geen eete. En de officier van de wagt dogt datte wij van een schip waare die uyt de Middelanse Zee kwaame, datte wij de pest aan boord hadde omdatte wij met een boot daar aan kwaame en wilde ons niets geve. Stinge met gelaade geweer om ons voor de kop te schieten.

Door de loots zijn lammeteere en tege haar te spreke en zeyde als dat wij [hij] van de nagt nog bij haar hadde geweest om uyt te gaan na ons schip om hem binne te lootse, doen kregte wij tog gehoor en doen vroeg hij om wat water en broot en doen kregte wij een kannetje wijn en water en een weynig broot want zij zelf niet veel en hadde, want op een afstand moest de loots tege haar spreke, zoo ver als men malkander beroepe konde. En de wijn en broot zette zij op een afstand neder en dan liepen zij weg, en dan ginge wij het haale. En wij haalde onze boot zoo hoog op de wal als wij konde en ginge savonds in de peestschuur legge zoo nat en koud op het zand. De wind waayde er door heen en hadde geen kleere om ons toe te dekke niet anders als wat wier dat aangespoeld was met hoog tij, dat bove de vol zee lag met tameleyk weer. Det gaarde wij op en rolde daar ons natte lighaam in om zoo een weynig te ruste, maar konde niet slaape door de koude want als het mooy weer in til is heeft men savonds de wind uytter zee of op de middag al en die waayd magtig koel. En dan 's morgens de wind uyt de wal die magtig zoel waayd.

10 October. 's Morgens kregte wij orders uyt Faro zoo om 5 uure want de offesier van de batterey hadde aanstonds order na Faro gezonden dat daar een boot aan de wal was gekoome met 10 man voor de Turke haar schip hadde verlaate. En doen wij de orders kregte haalde wij onze boot over het eyland heen en brogte hem zoo in de rivier van Faro en ginge doen alle weder schein, en roeyde tot aan de plaats met een wagt bij ons, tot aan de plaats waar de scheepe karenteyn [in quarantaine] moete legge. Dat is zoo een drie kwart uure van Faro af en de wagt die mede in een andre boot was ging zegge als dat wij daar gearriveerd waare maar hadde geen eete of drinke. Maar de heer Crispijn, mijn Grispondent [correspondent/agent] zond aanstons broot, vlees en wijn maar hadde geen vuur om het te kooke. En begon

te regenen; haalde doen de boot op en zette hem tegen de karrenteyn paal op zijn kant maar het water wierd doen zoo hoog datte wij tot over onze knien in het water stonde want het is daar vlakdens die met springtey onder loope. Maar zoo om 4 ure des middags kwaame de heere van Faro met de gezondheidsloep en vroege mij na mijn gezondheidspas, hetwelk ik eer ik van boort ging agter in de kajuit liep en haalde mijn scheepsampiere en het gezondheidspas tot ons geluk. En doen de tolk het zag zeyde hij ons als dat het alles wel was. Dus om vijf ure kwaame wij in Faro met de boot en wiert terstond verhoord wat voor een scheepe het geweest waare en of zij nog meer scheepe bij haar hadde en hoe zij van tuygatie waare en of zij op ons geschoote hadde en ik zeyde als dat ik haar Turkse vlag hadde gezien en of ik daarop konde zweere met mijn volk en de loots. En wij zeyde alle jawel benevens de loots ook. Dus alle bewooge over ons verlies.

11 October. En moeste 's morgens weder onder het verhoor koome, ik en de loots en zeyde ook als dat de loots begon te schreye doen de scheerbek na ons toe wende en het volk tege wil en dank de boot uytzette. En zij beantwoorde mij dat het beter was om in vrijheid te leeve als in eeuwige slavernij, daar Pruyse in oorlog was met de Turke en wij ook, zeyde zij mijn, want laat het schip weg zijn, daar is weder ophaale aan, maar vrij te koome zo makkelijk niet bij de Turke. Maar de Heere waare heel vrindelijk maar de loots kreeg een braaf rippernamant [repri- mande] als datte wij drie dage voor de baar om een loots hadde gesoud [geseind?] en geen gekreege.

12 October. 's Morgens bij de Heer Crispijn ontboode en bij de Engelsche Konsel, rade mij aan om na de vloot van de admiraal Nelson [Vice-Admiral Horatio (1758-1805)] te gaan informeere of zij zoo een soort van een schip door de Turke genoome zijnde niet hebben ontmoet en dat mijn de

Engelsche Konsel een brief van rekomedasie [aanbeveling] zoude medegeeve om aan dezelfde over te handige, zoodat ik deze raad goedkeurde om een visser van Faro te huure en daar bij de vloot te gaan informeere waarvan wij daar aanstons werk van maakte en huurde de zellefde voor 50 spaansche daalders voor 11 dage om eerst na de vloot van Cadix [Cadiz] te informeere en dan na Gibraltar te zeyle.

13 October. 's Morgens deden wij water en fiktaly [victualie] in de bark waarvan drie Portegiese zoude medegaan, de schipper Antonie en 2 matrooze, en wij met ons vijfve, ik de stuurman en drie matrooze, en de andere in Faro zoo lang moeste blijve.

Reys om na schip te informeere

14 October. 's Morgens ginge wij met de voornoemde vissersboot onder zeyl. De wind van het NO met mooy weer maar konde niet in zee koome omdat het zoo stilletjes was. Maar 's avons om tien ure doen kwam de wind uyt de wal en raakte doen zoo in zee, bedroefd en wel. Zette onze koers langs de wal. En het koelte opgaande begonne de Portegiese te morre want zij wilde weder omkeere, maar ik zeyde van "neen", want het een wind was die van de wal was en slegt water was. Dus ik overhaalde haar want het was maar een oope boot met een klein plegje van voore daar de Portegiese slieppe.

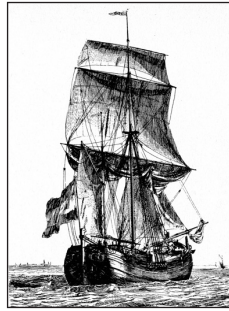
15 October. 's Morgens zaage maar 2 kleyne vaartuyge die digt onder de wal waare. Wind en weer als voore. En aate voor ons ochtend maar een stuk droog broot en een glas wijn en waater, want wij hadde nies daar wij wat in konde kooke. 's Middags liep de wind heel noordelijk met mooy weer. Passeerde een heel partij vissers maar zaage nog de vloot niet. Stuurde doen een weynig zeeleyker [zuidelijker] maar konde dien dag de vloot niet gewaar worde. Dus wij klome naar bove of wij ze niet konde zien maar was te voorgeefs.

16 October. Des morgens zaage wij voor-scheyde scheepe kruysende voor Cadiz. Naderende zaage wij als dat het de vloot van fregatte was, die op de Franse en Spaanse vloot paste of zij niet uyt en zeylde. Zoo om 10 uure kwaame wij aan boort van een fregat dat ons na de kommandant toe brogt en vroeg wat ik hier kwam doen. Zeyde als dat ik van mijn schip was gevlugt op de hoogte van Kaap St. Marie den 9de October door 2 fregatten en een scheerbek hetwelk zij onder een turkse vlag schoote en wij met de pruisse vlag een eeuwig durende oorlog met de Turke hadde, daarom wij voor onze vrijheyd zijn gevlugt. Maar hij zeyde tegen mijn, als dat hij over 14 dagen nog een Elseeren [Algerijn?] aan boort hadde geweest maar dat hij nies van ons schip hadde gezien.

En vroeg mijn of ik ook beweys hadde uit Faro. En ik zeyde van ja, dat ik een brief van de Engelsche konsel uyt Faro hadde aan den admiraal Nelson en liet hem zien. En hij deed er een comfort [couvert] over en onthaalde mij zeer wel. En zeyde mijn waar ik de vloot moest zoeken in het NW van Cadix en gaf mijn de brief weder over en zeyde de dat ik hem aan geen mens moest overgeven als ik de vloot niet konde vinden, dat ik dan maar de brief weder aan boord moest brengen. Zoo om 2 uure s'middags ging wij weder van boort en zette onze koers weder om de NW. Maar 's avons begon het zoo hard te waagen datte wij onze groote mast [ra?] streyke moeste en steeke alle reve in ons voorste zeyl. De wind van het Oost. En de Portugiesse wilde niet verder aan zee gaan. Zij vervloekte ons, datte wij zoo ver aan zee waeren gaan zeyle, en zij wilde na een Spaansche have. En ik zeyde dat hij ons dan maar bij een fregat moest brengen als dat ik de brief weder moest overleveren. Zoo bragte wij een benoude nacht door in die oopen boot.

En de zee vrij levend, dus alle man was in wanhoop want als het weer hadde aangehoude zoo wel als het afnam hadde wij na alle gedachte van de wal gedreven. Maar God liet het weder bedaren tot ons geluk, en de wind noordelijk.

17 October. 's Morgens zage wij geen vloot of geen scheepe, was dik van regen. Maar om 12 uure klaarde de lucht op en Zonneschijn weder. Zage nog nies van scheepe. Maar zoo om drie uure zage wij de vloot weder daar wij vanaf waeren gescheyde. En de wind meer opstekende, kwaame om 6 uure bij de vloot en de Capteyn orders gegeve hebbende van het commedantschip om mijn en mijn volk daar uyt te presse en bij de "Euralés" [het Engelse fregat *Euryalus*, Captain Sir Henry Blackwood (1770-1832), later Vice-Admiral] aan boort te brengen met al ons goed dat wij nog hebbe en zende de visserman weg, dat hij niet in Spanje zal binne zeyle, anders datte wij hem zulle verbrande.

Eenmast koopvaardij hoeker (G. Groenewegen, 1789).

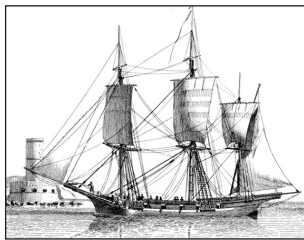
Des savonds begon het sterk op te waagen als datte wij twee reve in de marseyls staake. De wind ven het OZO. De Capteyn daar wij aan boort waeren en de offesiers beklaagde ons ongeluk, waarvan de Capteyn Blakwoed [Blackwood] zeyde zoo gou als er een schip na de vloot ging zoude hij ons daar mede geven om de admiraal Nelson zelf te spreken of hij zulk een schip heeft ontmoet, een eenmast hoeker.

18 October. 's Morgens lage wij met ons 6 fregatte met onze onderzeyle opgelegd voor de baay van Cadiz en de Capteyns bij elkanter gasterende. Mooy weer, de wind NNO. En 's avons lieppe wij weer een stuk aan zee. Wij hadde superber eeten en dronken aan boort, onze wijn en grok net zoo goed als het volk en slieppe tussendeks op de zeyle. En ik kreeg een hangmat bij de offesiers en at en dronk bij haar.

19 October. 's Morgens zaage wij een groot schip koomende van de groote vloot, die bij Kaap St. Marie lag. Deden singnaal aan elkander, en wij ginge na hem toe loope. Bij hem koomend ginge onze Capteyn met de sloep bij hem aan boort en bleef daar een uur of 2 bij hem. En doen kwam onze Capteyn en de Capteyn van een 74tiger bij ons aan boord en soepeerde doen bij elkander. En savons zoo om agt ure zende hij ons aan boort van dat groote schip genaamd de "Kalosses" Capteyn Eduard Bervey [*Colossus* 74, commandant, later Vice-Admiral, Sir James Nicoll (1763-1830). De Reus noemt hier echter foutief Captain Sir Edward Berry (1768-1831), later Vice-Admiral, deze was kommandant van de *Agamemnon* 64]. Maar stonde daar op dat groote schip zijn hallefdek als misdadigers. En doen Capteyn aan boord kwam vroeg hij ons wat lansluy wij ware. En wij zeyde Pruyse. Hollanders, zeyde hij, maar liet ons staan tot 10 ure toe; doen gaf hij orders datte wij omlaag konde gaan, hoewel ik een offesier aantrof, die zeyde, gij kan bij ons eete, drinke en slaape omrede ik Capteyn was.

20 October. 's Morgens vroeg voor den dag zeynde voorhaalde ik mijn geval, hoe ik daar aan boort was gekoome als dat ik na mijn schip kwam zoeken, datte gevlugt waare voor den Turk, datte de Pruyse in eeuwighdurende oorlog daarmede waare. En dat Capteyn Blakwoed [Blackwood] ons uyt de visser hadde geprest. Doen zeyde de offesiers of ik geen beweyns hadde daarvan en ik zeyde ja, als dat ik een brief van de Engelsche konsel uyt Faro hadde als dat die Capteyn hadde om aan den admiraal Nelson te geven. Doen begonnen de offesiers medogendheid bij ons te krijgen, en vroegen of ik wel schoon goed hadde. En ik zeyde van neen, datte wij niet anders hadde als datte wij aan ons leyf

hadde. Doen ging de Capteyn luytenand [eerste officier] heen en haalde mijn een hemd en een baaytje en een paar kouse en zeyde als dat ik dat aanstons moest aantrekke. En ik trok het schoone hemd aan en gaf het vuyle weder aan mijn volk. En het baaytje met ankerknoopen der bij doen leken ik wel een Engels offesier. En ik lozeerde bij haar en gawe mijn een hangmat met zijn toebehooring, en dede mijn alle goed. Ik liep op het hallefdek en hielp mede souwe, en ons volk ook, maar hadde maar zeyle daar zij op sliepe. En kregen alles wat het volk kreeg.

Chebec (J.J. Beaugéan, 1817).

21 October. 's Morgens stilletjes, zage voorscheyde schildpaddes. En de sloep uytgezegt, ginge zij zien of zij ze konde krijgen, waarvan zij der drie ving. En 's middags een kleyn koeltje gekregen hebbende, zag wij een bark aan zee van ons, waar onze Capteyn jagt op maakte. En zette alle de zeyle bij die nut konden doen

en 's avonds kwame wij bij hem. Het was een Amerikaansche brik die uyt Spaanse Westinje kwam met suyer en coffy en indego gedistineerd na een Spaanse have. Naame de Capteyn. en drie matroze van boort en zette daar een prijs Capteyn. op en name hem op sleeptou. Maar zoo om vier ure hoorde wij voor de wind [benedenwinds] van ons eydre vijf minute een schot [seinschoten van de Euryalus dat de vijandelijke vloot Cadiz verlaten had]. Het was dik van de regen en kwaame voor de wind daar na toe loope met leyzeys en bey. Zoo om 5 ure klaarde het weder op. Zage een heele vloot voor de wind van ons. Singenaal doende maar kreege geen antwoord daarop. Maar nog een Engels fregat, dat bove wind van haar nog was dede singenaal aan ons dat het de vloot uyt Cadiz was. De Franse en Spanjaars. Dus wij bijdraayende naame de leyzeys in en de capteyn orde, om de capteyn van de Ameri-

kaanse brik aan boort te zette en de prijs-
capteyn en het volk daar af te haale. Maar
denkende, hij zal ons ook wel op de brik met
mijn volk zette, maar neen. Hij zeyde dat
Pruyse in oorlog was met Frankryk en dat ik
niet beter en was dan hij, dat ik voor mijn
koning en mijn vaderland moest vegte, en
dat ik bij hem op het hallef dek zoude zeyn.
Wat konde ik doen. Ik zeyde het is wel
meneer overste. En Uw volk zal tussendeks
zijn. Ik was een gedwongene man; ik hadde
gezeyd datte wij Pruyse waare. Dus zag ik

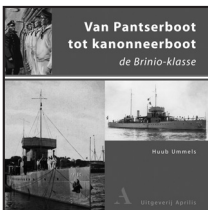
dat goeje werk aan met ruym dek te maake
en kringe van tou daar de kogels in moeste
legge en doen die kringe vol met kogels rom
en tom gestapeld. En wij eydre vijf minute
een schot te loevert uyt gedaan met een 36
ponder [*Agamemnon* herhaalde het sein van
Euryalus], dat door mijn ziel heen ging. En
dat hangmatte in de vinkenette [kooiver-
schansingen] op de kant van het boort en
alles dat in de weg was maar overboort. Dus
zoo bragte wij de geheele nagt door met
kogels ensetera aan te brenge.

Noten

- ¹ Stilzwijgend is voorbij gegaan aan de zeeslag bij Navarino in 1827 toen een gecombineerde Britse, Franse en Russische vloot onder Admiral Sir Edward Codrington, om de Grieken te steunen bij hun onafhankelijkheidsstrijd, een Turks-Egyptische vloot onder Ibrahim Pasha in de Baai van Navarino verpletterend versloeg.
- ² Behalve de klassieke werken van Brenton, James en Laird Clowes is een heel goede studie G.J. Marcus, *A Naval History of England Vol. 2 The Age of Nelson* (London, 1971) m.n. 244-294.
- ³ James, W., *The Naval History of Great Britain from the declaration of war by France in 1793 to the accession of George IV* (London, 1886) III 387: At 8h.30m. A.M. the *Agamemnon*, with a heavy merchant brig in tow, was unconsciously running into the midst of the enemy's ships; when, at length, after repeated signals, enforced by guns from the *Euryalus*, the British 64 (but still without casting off her deeply-laden prize) hauled to the wind on the starboard tack and got clear.
- ⁴ Het oorspronkelijke manuscript is verloren gegaan. Er waren echter getypte kopieën van gemaakt. Het hier weergegeven document is wat betreft interpunctie aangepast. Ook zijn enkele kleine correcties aangebracht aan de schrijfwijze van enkele woorden om de leesbaarheid te bevorderen.
- ⁵ Damsteegt, B.C., *Nieuwe spiegel der zeevaart Nederlandse namen op zeekaarten uit de 16^e en 17^e eeuw* (Amsterdam, 1942) 187 pp., 30 krtn.
- ⁶ Tussen [ ] staat het aantal nautische mijlen.
- ⁷ Een afgelegde weg van 142 zeemijl in 24 uur geeft een gemiddelde snelheid van 6 zeemijl.
- ⁸ Zandbank in de riviermonding.

Voor u gelezen door Andries Westendorp

VAN PANTSERBOOT TOT KANONNEERBOOT DE BRINIO-KLASSE

door Huub Ummels

Uitg. Aprilis, 2005, 84 p., ill. ISBN 90 5994 091 1, prijs: € 19,50

Bij verschillende uitgeverijen worden boeken gepubliceerd met KM-
onderwerpen die nog niet eerder belicht zijn. Zo ook de voorliggende
publicatie 'Van Pantserboot tot kanonneerboot - de Brinio-klasse' waarvan de titel aangeeft

dat het gewijd is aan één scheepstype. Het boek bevat de levensloop van de pantserboten Brinio, Friso en Gruno, die bestemd waren voor de verdediging van onze zeegaten. Ze behoorden tot een uniek scheepstype, in Nederland ontworpen en gebouwd (de bouwopdracht werd in 1911 verstrekt). In 1935 werden ze heringedeeld als kanonneerboten.

De auteur heeft 2/3 van het boek besteed aan de bouw, toegepaste technieken, bepantsering, voortstuwing, elektrische installaties, bewapening, bemanningsverblijven en de inwendige dienst aan boord. Het laatste deel van het boek beschrijft de levensloop van de schepen afzonderlijk, waarvan hun oorlogsgeschiedenis tijdens de meidagen (de Gruno wist zelfs naar Engeland uit te wijken!) het meest interessant is.

De tekst wordt ondersteund door een groot aantal (technische) tekeningen en foto's terwijl voor de artilleriegeïnteresseerde zelfs de schootstafels niet ontbreken.

Het is een interessant boek geworden dat een stuk informatie verschaft over het artillerieschip, een scheepstype dat destijds met de verkoop van de kruisers Hr. Ms. De Ruyter en Hr. Ms. De Zeven Provinciën in de zeventiger jaren definitief uit onze Koninklijke Marine verdwenen is.

drs. Louis Ph. Sloos

VAN SOLDAAT TOT TOPAMBTENAAR OP HET DEPARTEMENT VAN OORLOG

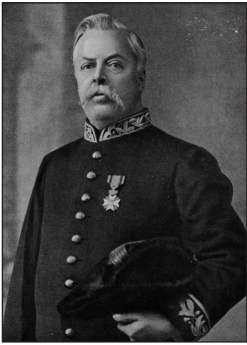
**DE OPMERKELIJKE CARRIÈRE VAN DE MILITAIRE WETTENMAKER F.E.L.A. ABEL
(1843-1916)**

Volkstalent

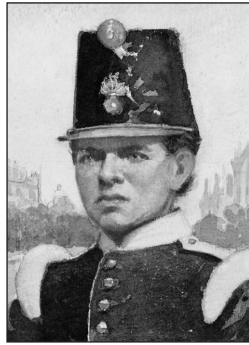
In de het derde kwart van de negentiende eeuw ontstond een alternatieve opleiding tot officier bij de infanterie. Dankzij dit opleidingsinstituut werden “nog heel wat jongens officier die anders voor het leger verloren waren geweest”. Een voorbeeld van zo iemand was F.E.L.A. Abel. Hij begon in 1859 als soldaat, om in de jaren zeventig en tachtig van de negentiende eeuw op het hoogste niveau mee te discussiëren over belangrijke militaire vraagstukken. In februari 1909 wijdde het bekende blad *De Prins* een omslagartikel met een grote statige portretfoto (Afb. 1) aan diens vertrek als Raad-Adviseur bij het Departement van Oorlog. *De Prins* typeerde hem als volgt:

Uitgebreide wetskennis, rusteloze ijver, nauwkeurigheid en taai geduld behooren wel tot de hoofdeigenschappen van den man wiens beeltenis op onze voorpagina is geplaatst. Onder niet minder dan 17 verschillende ministers werkzaam, had hij een groot aandeel in het samenstellen en toelichten en schriftelijk verdedigen van een 30 tal wetsontwerpen betreffende de militie, de schutterij en de landweer en van de daartoe betrekkelijke bestuursmaatregelen.

Maar ondanks zijn inspannenden arbeid vond hij tijd tot het schrijven en openbaar maken van belangrijke studiën op krijgskundig gebied.

Afb. 1. Het portret van Abel in *De Prins der geïllustreerde bladen* uit februari 1909 ter gelegenheid van zijn vertrek bij het Departement van Oorlog als Raad-Adviseur. Foto De Gilde.

Afb. 2. Een korporaal van het Instructiebataljon uit 1855. Aquarel van Johan Willem van Oorschot (1875-1952). Collectie Legermuseum Delft, plaatsnr. MT 024-04-02.

Het merendeel van deze publicaties verscheen bij de Haagse militaire uitgeverij-boekhandel De Gebroeders van Cleef, de belangrijkste gespecialiseerde firma op dit gebied ooit in Nederland. In haar omvangrijke militair uitgavenfonds komt de auteursnaam Abel het meeste voor. Zijn werk is van grote betekenis voor het Nederlandse leger geweest en dwingt nog meer respect af wanneer het verloop van zijn carrière geschetst wordt.

Militaire opleiding

Frederick Emile Louis Auguste Abel werd op 10 september 1843 in Den Haag geboren. Hij was een zoon van Louis Auguste, een logementhouder, en Marie Emelie Dänell. De militaire loopbaan van Frederick Abel begon in 1859. Hij startte toen bij het zogenoemde Instructiebataljon in Kampen. Hiermee begon ook zijn klim opwaarts. Dit in 1850 opgerichte instituut leidde namelijk jongens van 16-18 jaar op tot korporaal bij de infanterie in Nederland en tot korporaal (Afb. 2) en onderofficier bij de koloniale troepen. Vereisten tot toelating waren:

- a. geschiktheid voor de krijgsdienst, geconstateerd door een geneeskundig onderzoek
- b. een goed voorkomen en een lengte van minstens 1.52 meter op zestienjarige -, 1.54 op zeventienjarige en 1.55 op achttienjarige leeftijd
- c. het schrijven van een goed leesbare hand, het duidelijk lezen en het goed bekend zijn met de vier hoofdregels van het rekenen toegepast op hele getallen.

Voor plaatsing in eigen land werd ten slotte het Nederlandschap vereist. Abel was afgaande op voorgaande vereisten dus niet alleen een gezonde, goedgezinde 'Hollandse' jongen, maar hij moet ook naar school zijn geweest, alwaar hij (ten minste) de vereiste elementaire kennis had opgedaan.

In zijn jaar van aankomst werd hij soldaat en vervolgens korporaal titulair. (Afb. 3) In laatstgenoemde rang werd hij in 1861 overgeplaatst naar het 2^e Regiment Infanterie, om aldaar kort na aankomst te worden bevorderd tot korporaal. Hij bracht het bij datzelfde regiment tot sergeant.

Voor onderofficieren bestond al vanaf de late achttiende eeuw de mogelijkheid om officier te worden. In Abels tijd was er de zogenoemde wetenschappelijke cursus bij het Instructiebataljon of bij het korps. Hij maakte waarschijnlijk gebruik van laatstgenoemde mogelijkheid om in 1863 te worden benoemd tot 2^e luitenant bij het 6^e Regiment Infanterie.

In 1865 volgde zijn eerste in een rij detacheringen bij het Koloniaal Werfdepot, alwaar in 1867 ook zijn benoeming tot 1^e luitenant volgde. Kort hierna kwam hij van gedetacheerd terug om in 1870 zijn 'vuurproef' te ondergaan.

Na een conflict tussen Frankrijk en Pruisen, over de mogelijke benoeming van een prins uit de Pruisische koninklijke familie tot koning van Spanje, bleek een oorlog tussen deze landen op 15 juli van genoemd jaar onvermijdelijk. Dit was voor Nederland

aanleiding om te mobiliseren. De eigenlijke mobilisatie, dat wil zeggen het op de been brengen van het gehele leger, was een groot succes. Ook de concentratie van de troepen verliep succesvol. De gehele concentratie van de Nederlandse troepenmacht was in anderhalf etmaal voltooid! Als het op verdedigen was aangekomen zou ons land er echter flink van langs hebben gekregen, want daar knelde hem de schoen wel.

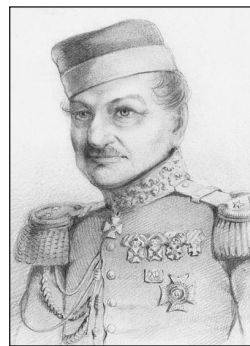
De Frans-Duitse oorlog is echter niet de geschiedenis ingegaan als de oorlog waarin Nederland snel mobiliseerde, maar als de oorlog waarin Frankrijk in korte tijd verpletterend door Pruisen werd verslagen. Doordat Nederland niet direct bij dit conflict betrokken raakte en Abels vuurproef derhalve geen echte vuurproef werd, zag hij kans om een *Algemeen en tijdrekendkundig overzicht van den Duitsch-Franschen oorlog ...* (Afb. 4) samen te stellen. Dit werd nog in 1871, “ten voordeele van door den oorlog verarmde bevolkingen” in boekvorm uitgegeven. Opvallend is het grote aantal intekenaren op dit wat goedkoop uitgegeven boek, waaronder vele belangrijke personen, zoals de koningin (4 x) en de prinsen Hendrik (2 x), Frederik en Alexander. Ook het departement van Oorlog tekende in.

Het boek werd het jaar waarin het verscheen lovend besproken in de *De militaire spectateur*. Abels pennenvrucht werd vooral gezien als een bouwstof voor de geschiedschrijving, waarvoor expliciet waardering werd uitgesproken. Hij sluit het voorwoord van zijn boek af met woorden waarmee alle geschriften die nog van zijn hand zouden volgen worden getypeerd. Bovendien schulde daarin grotendeels het geheim van zijn succes:

Men verliest het hoofd bij de vele meest tegenstrijdige berichten. Wat moet men gelooven, waaraan waarde te hechten? En toch iedereen wisselt gaarne van gedachten over den toestand van zaken. - Wist men maar

Afb. 3. Korporaal titulair van het Instructiebataljon uit 1851 (sjako met overtrek). Gekleurde tekening van Michel Hermanus van Tilburg (1877-1957). Collectie Legermuseum Delft, plaatsnr. MT 022-01-03.

Afb. 5. Menno David graaf van Limburg Stirum (1807-1891). Potloodtekening van Gaspard François Louis van Kinschot (1811-1861). Collectie Legermuseum Delft, plaatsnr. MT 019-02-04.

waaraan zich te houden. - Nauwkeurig ingelicht te zijn over alle bijzonderheden van den strijd, dat is natuurlijk onmogelijk; niemand verlangt dit ook, maar wel wenschte men op de hoogte gesteld te worden van den algemeenen gang der oorlogsgebeurtenissen.

Dit werkje is eene poging tot bevrediging van dien wensch. Moge de inhoud het aanprijzen.

Terwijl Abel zichzelf zodoende op de kaart zette, werd hij in 1871 als een van de uitverkorenen gedetacheerd bij het Bataillon Mineurs en Sappeurs. Hoewel reeds sinds 1852 jaarlijks ploegen van de verschillende infanteriekorpsen bij het Bataillon gedetacheerd werden ten behoeve van hun pionieropleiding, was in 1866 bij ministeriele aanschrijving bepaald dat zes officieren van andere wapens, en een sergeant, een korporaal en vier soldaten van elk der regimenten infanterie gedurende de maanden april tot en met augustus de oefeningen van het Bataillon Mineurs en Sappeurs zouden volgen. Dit gebeurde vanwege de bijzondere aard van hun dienstverrichtingen en het feit dat verschillende takken van dienst in het

leger uitsluitend bij de Genietroepen beoefend werden of daarbij het eerst beoefend werden.

Naar het ministerie

Toen Abel in al zijn enthousiasme en ijverigheid zijn *Algemeen en tijdrekenkundig overzicht van den Duitsch-Franschen oorlog ...* samenstelde heeft hij waarschijnlijk nooit kunnen bevroeden dat hij ooit nog eens op het departement van Oorlog mede op basis van de ervaringen van de Frans-Duitse oorlog op fortificatorisch-technisch gebied zou meepraten over de vestingen in Nederland.

De waardering voor dit boek heeft er waarschijnlijk mede toe bijgedragen dat hij op het departement terecht kwam. Hetzelfde jaar waarin dit boek

verscheen was hij bovendien lid geworden van de Vereeniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap. Van 1875-1878 was hij secretaris van het bestuur van deze vereniging. Hiermee benadrukte hij zijn diepere belangstelling voor de militaire professie. Hoe het ook zij, na zijn pionieropleiding werd hij in 1872 als 1^e luitenant gedetacheerd bij het departement van Oorlog “ten einde daarbij voorlopig werkzaam te zijn”. Nog hetzelfde jaar werd dit omgezet in overplaatsing, om er tot aan zijn pensioen te blijven.

Hier vormde hij samen met een achttal andere officieren¹ en twee “Burgerlijke ambtenaren” het “Bureau Personeel en militaire zaken”. De toenmalige minister van Oorlog was generaal-majoor Menno David graaf van Limburg Stirum (1807-1891). (Afb. 5) Dit bureau hield zich bezig met zaken uiteenlopend van koloniale werving tot

Afb. 4. Titelpagina van Abels eerste (boek)publicatie, het *Algemeen en tijdrekenkundig overzicht van den Duitsch-Franschen oorlog. 1870-71. ...*, uit 1871. Collectie Legermuseum Delft, plaatsnr. MVO 4218.

decoraties en medailles en alles aangaande de nationale militia en de schutterij. Reeds het jaar erop verscheen van Abels hand bij de bekende Utrechtse uitgeverij Kemink en Zoon het boek *Iets over burgerwapeningen en militieleger. Eene lezing.* (Afb. 6) Het was als nummer zes opgenomen in de reeks werken uitgegeven door de Vereeniging tot verspreiding van kennis aangaande 's lands verdediging. In dit pamflet stelde hij dat een leger onmisbaar en noodzakelijk was voor elke beschaafde staat en toonde hij aan welk stelsel voor Nederland te verkiezen was. Hij stond daarbij niet lang stil bij “de theoriën der vredesmannen”!

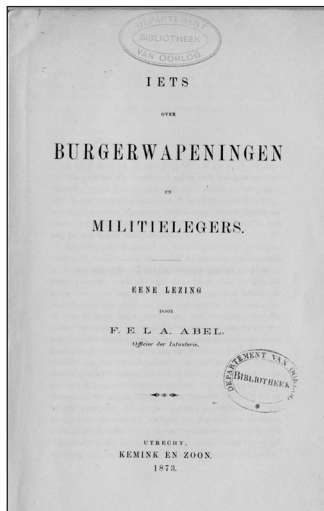
Zijn pamflet maakte deel uit van de toenmalige discussie over de vorm van de dienst-

plicht en uiteindelijk het al dan niet invoeren van de persoonlijke dienstplicht, waar het bureau van Abel middenin stond.² Hieruit kwam in 1875 de bekende Antidienstvervangingsbond van genoemde Van Limburg Stirum voort nadat de Tweede Kamer in 1873 de invoering van de persoonlijke dienstplicht had verworpen. Laatstgenoemde kon rekenen op brede steun, waaronder van voornoemde vereniging én de ‘militaire ambtenaar’ kapitein Abel, zij het dat hem een meer eigen, Nederlands stelsel, voor ogen stond; Abel wilde alle dienstplichtigen die niet in de militia werden opgenomen bij een beter geoefende schutterij indelen en alle oud-miliciens schutterplichtig maken. Nadat Abel in 1877 burgerlijk ambtenaar met de rang van commies op eerdergenoemd bureau (later afdeling) werd, volgde in 1876 zijn benoeming tot chef van het 3^e Bureau van de Tweede Afdeling (Generale

Staf) van het departement, te weten dat van de Militie en Schutterij (later Militie en Landweer). Terwijl hij chef, later hoofd, van hetzelfde bureau bleef, werd hij in 1879 vervolgens hoofdcommies, in 1882 referendaris en ten slotte in 1901 raad-adviseur. Na zijn pensioen werd hij benoemd tot adviseur-honoraire van het departement van Oorlog. Frederick Abel overleed op 14 mei 1916 in Rijswijk.

Abel als militaire wettenmaker

De Afdeling Militie en Schutterij was gezien de samenstelling van het Nederlandse leger volgens het zogenoemde kader-militiestelsel van groot belang. Een kader-militie leger vroeg om veel regels, discipline en handhaving daarvan. Dit werd Abels specialiteit. Met ingang van het jaar 1885 volgden zijn publicaties met het oog op dit laatste elkaar snel op. Deze werden vrijwel zonder uitzondering uitgegeven door de De Gebroeders van Cleef. In totaal zijn het er negenendertig in getal tot en met 1918, waaronder twee postuum! Van maar liefst (ten minste) negen boeken verscheen een tweede en van vier zelfs een derde druk. Zijn belangrijkste werk is stellig *Algemeene maatregelen van*

Afb. 6. Titelpagina van Abels pamflet *Iets over burgerwapeningen en militielegers* ..., uit 1873. Collectie Legermuseum Delft, plaatsnr. MVO 0095.

bestuur en andere Koninklijke besluiten uit het Staatsblad van belang voor de Landmagt (1897¹), waarvan de derde druk uiteindelijk meer dan duizend pagina's telde. Een ander naslagwerk van belang en grote omvang, waarvan eveneens twee herdrukken zijn verschenen, is *Wetten en wetsbepalingen van belang voor de Landmagt* (1894¹). Ook het door hem bezorgde *Reglement van krijgstuicht of discipline voor het krijgsvolk te lande. En voorschrift tucht-klassen* (1908¹) werd twee keer herdrukt. Overigens verscheen het merendeel van de herdrukken aan de vooravond van of tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Zijn publicaties hebben een belangrijke rol gespeeld in kennis, naleven en handhaven van oude en nieuwe voorschriften, reglementen, besluiten, wetten, et cetera. Daarmee kreeg de militair vanaf het begin van de negentiende eeuw immers meer dan ooit mee te maken.

Abel was in de militaire wereld goed bekend. Uitgeverij De Gebroeders van Cleef adverteerde met lijsten van wel veertien werken van zijn hand tegelijk, met daarboven de kop "Uitgaven bewerkt door F.E.L.A. Abel."

Besluit

Het succes van Abel was vooral gelegen in diens constructieve bijdragen. Dit uitte zich niet alleen in een grote hoeveelheid overwegend praktische publicaties, maar ook in zijn bijdragen aan discussies op het hoogste niveau binnen het defensieapparaat. Hierbij kon hij het zich permitteren om kritiek niet te schuwen aangezien hij daadwerkelijk iets te vertellen had. Hij kende zijn dossiers doordat hij over actuele zaken publiceerdde of er zich speciaal in verdiepte. Zo hield hij op 27 december 1873 op een bijeenkomst van de vereniging een referaat over de betekenis van vestingen in tweede helft van de negentiende eeuw, dat in 1874 werd gepubliceerd in wat zou kunnen worden aangeduid als het jaarboek

van de vereniging, getiteld Vereeniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap. Het was aan de vooravond van de jaren (1874-1885) die werden gedomineerd door de inspanningen van defensie om linies te bouwen die waren gebaseerd op permanente versterkingen. Abel, een voorstander van een sterker veldleger zonder af te zien van de Waterlinie, kwam dus ook dit keer beslagen ten ijs.

Bronnen

Algemeen Rijksarchief - Archief Ministerie van Oorlog - Gemeentearchief Den Haag - Burgerlijke stand Staatsalmanak voor het Koninkrijk der Nederlanden ('s-Gravenhage, Utrecht 1872-1912).

Literatuur

Anoniem, 'F.E.L.A. Abel (Bij de voorplaat).', in: *De Prins der geïllustreerde bladen* (1909) 77.

Anoniem, *Het Instructie-Bataillon te Kampen. Beschouwingen en wenken, ten dienste van belangstellenden* (Kampen 1874).

Anoniem, *Naar Kampen. Raad en inlichting voor belangstellenden in het Instructie-Bataillon* (Kampen 1862).

Aalderink, H., „Onze defensie” (Groningen [1898]).

Abel, F.E.L.A., *Algemeen en tijdrekenkundig overzicht van den Duitsch-Franschen oorlog. 1871-71. Naar officiële en officieuze bronnen bewerkt* (Gorinchem 1871).

Abel, F.E.L.A., *Iets over burgerwapeningen en militieleger. Eene lezing* (Utrecht 1873).

Berg, D. van den, *Geschiedenis van het Bataillon Mineurs en Sappeurs, later Korps, thans Regiment Genietroepen van 1852 tot in den tegenwoordigen tijd* (Breda 1923).

Bevaart, Willem, *De onderofficier in het Nederlandse leger 1568-2001* (Den Haag 2001).

Engelbrecht, C.A. en L.A.H. Anemaet, 1850-1890. *Herinneringsalbum voor het Instructie-Bataillon* (Kampen 1881) 2 dln.

Klinkert, W., *Het vaderland verdedigd. Plannen en opvattingen over de verdediging van Nederland 1874-1914* ('s-Gravenhage 1992).

De militaire spectator, tijdschrift voor het Nederlandsche leger en dat in de overzeesche bezittingen 3e serie, 16e deel (1871) 642-643.

Sloos, Louis Ph., *Voor den dienst der Armée. I De militaire uitgeverij-boekhandel De Gebroeders van Cleef te 's-Gravenhage en te Amsterdam 1739-1967. II Bibliografische catalogus militair uitgavenfonds De Gebroeders van Cleef 1806-1960* (Amsterdam, Delft 2001). *Vereeniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap* ('s-Gravenhage 1871-1881).

Wolf, J.J. de, *Mars in Cathedra 1865-1965* ('s-Gravenhage 1965).

noten

- ¹ Toestand 15 november 1872: een majoor die chef van het bureau was, drie kapiteins, een ritmeester en vier eerste luitenanten.
- ² Vanaf de invoering van de Wet op de Nationale Militie in 1815, waarin de dienstplicht was geregeld, bestond de mogelijkheid om tegen betaling onder militaire dienst uit te komen. Hieraan kwam in 1898 een einde door de invoering van de persoonlijke dienstplicht.

Voor u gelezen door Theo Postma

MET VLIEGENDE VAANDELS EN SLAANDE TROM **OORLOG IN DE LAGE LANDEN 1559-1659**

Door C.M. Schulten

uitgeverij De Bataafsche Leeuw, 260 blzn, gebonden, rijk geïllustreerd in zwart/wit en kleur, ISBN 90 6707 595 7, € 25,-

Het boek is geschreven voor een breed publiek uit België en Nederland, ook van niet-historici. Met zijn taalgebruik en het door het achterwege laten van noten maakt de auteur dat in zijn eerste twee en laatste hoofdstukken volledig waar. Maar op de resterende bladzijden staat zo veel gedetailleerde informatie en namen van personen dat ik af en toe de weg kwijt was. Achteraf besef ik dat de auteur 100 jaar geschiedenis moeilijk anders had kunnen benaderen en door een uitstekend register van persoonsnamen is e.e.a. weer snel terug te vinden. Als niet-historicus had ik er beter aan

gedaan de hoofdstukjes niet in één ruk proberen uit te lezen.

Schulten legt in zijn boek meer de nadruk op de scheiding van de Noordelijke- en Zuidelijke Nederlanden (Republiek - Koninklijke Nederlanden) dan een Interland Nederland - Spanje. Ook de invloed van Frankrijk en Engeland komt duidelijk uit de verf. De uitvoering, met een aantal nergens eerder gepubliceerde illustraties, en de gunstige prijs maken het een leesbaar naslagwerk, ook voor de leek!

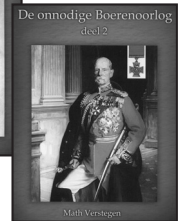
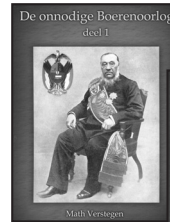

Voor u gelezen door Theo Postma

DE ONNODIGE BOERENOORLOG **DEEL 1, DE BOEREN IN DE AANVAL EN** **DEEL 2, DE BRITSE STOOMWALS**

Math Verstegen

Aprilis, Zaltbommel, rijk geïllustreerd (zw-w), gebonden,
ISBN 90 5994 005 9, € 24,00 - ISBN 90 5994 038 5, € 24,00

In 1899 vallen de Boerenrepublieken Transvaal en Oranje Vrijstaat de Britse kolonie Natal binnen. En dat allemaal omdat de Britse onderhandelaar en de Boeren het niet eens waren geworden over de invloed van de 'Uitlanders'. Deze gelukzoekers waren uit de Britse Kaapkolonie op het goud van Witwatersrand in Transvaal afgekomen en eisten hun democratische rechten op. Deze Britse immigranten waren talrijker dan de Boeren zodat de Boeren aan hen deze rechten wilden onthouden. Door koppigheid aan beide zijden ontstond een bloedige oorlog. De oorlog heeft in deel 1 een gunstig verloop voor de Boeren. Waarom vond ik dat deel het aardigst om te lezen? Ik ben blijkbaar partijdig! In deel 2 heeft het Britse

rijk een zo grote overmacht opgebouwd dat de Boeren uiteindelijk wel moeten verliezen. Hoewel in het begin nog ridderlijkheid bestaat besluit Kitchener in 1901 de Boerenhoeves te verbranden en vrouwen en kinderen in 'vluchtelingenkampen' (concentratiekampen) op te sluiten. Naast de afstamming van de Boeren geeft de betrokkenheid van Koningin Wilhelmina, beschreven in het laatste hoofdstuk, de boeken een extra Nederlands tintje.

De afstammelingen van de Britse en Hollandse kolonisten hadden minder onenigheid over de invloed van de zwarten: de afschaffing van de Apartheid zal nog een eeuw op zich laten wachten maar is, dankzij Nelson Mandela, minder bloedig verlopen.

Na de eerder in Mars besproken 'Indische zeeherberg' en 'Kaapstad onecht kind' is door Math Verstegen weer een belangrijk onderdeel van de geschiedenis van Zuid Afrika boeiend beschreven en door Aprilis, zoals altijd, prachtig uitgegeven.

K.W.M. Janssen.

Kapitein der mariniers BD

WILLEM JOSEPH, BARON VAN GHENT

EERSTE KOLONEL DER NEDERLANDSE MARINIERS

Waarom benoemden de Staten van Holland in 1665 Willem Joseph, Baron Van Ghent, tot kolonel bij hun nieuwe regiment slooperssoldaten, het eerste Nederlandse mariniersregiment?

Van Ghent - de naam is afgeleid van het dorpje Gend in de Betuwe - kwam uit een familie met een lange en eervolle militaire traditie: één van zijn beruchte voorvaders was de roemruchte Maarten van Rossum. Twee Baronnen Van Ghent hebben zich onderscheiden in de strijd tegen Spanje. Het sprak dus min of meer vanzelf dat hij het soldatenvak koos. Hoe hij het als officier bij de infanterie "deed" in de eerste jaren van zijn carrière weten wij niet en dat zal ook wel onbekend blijven; er was toen voor een officier bij de landmacht weinig gelegenheid om "in gun-

stige zin op te vallen". Iemand, die eenvoudig zijn plicht doet en zijn dienst naar de eisen verricht, laat in een tijd, waarin weinig gevochten wordt, nu eenmaal nauwelijks sporen na.

In de archieven komen wij Van Ghent voor het eerst tegen omstreeks 1663. Hij richt dan een verzoek aan de Staten van Holland om tot majoor te worden bevorderd - een verzoek, waar

hij zeer goede redenen voor heeft. Achttien jaar lang had hij het land al gediend. Hij was geboren in 1627 en moet dus 18 of 19 jaar oud zijn geweest toen hij in dienst kwam - en hij deed nu al enige jaren dienst als majoor in het regiment Vieux Wallons, waarbij hij nog steeds kapiteinstraktement ontving. Het verzoek werd toegestaan en op 6 maart 1663 werd Van Ghent tot majoor benoemd. Een half jaar later volgde zijn

bevordering tot luitenant - kolonel en werd hij tegelijk commandeur (gouverneur) van de vesting Hellevoetsluis. Als militair commandant van deze toen zeer belangrijke basis heeft hij zeker veel met de marine te maken gehad. Die was hem trouwens niet meer zo vreemd, want uit het zojuist genoemde verzoekschrift weten wij dat hij in 1659 meegevochten had in de expeditionaire macht, die door de Heren Staten naar Denemarken was gezonden, en aanwezig was geweest bij de beroemde landing op het strand van Kjerstemind - op het eiland Funen - beroemd vooral, omdat De Ruyter, die de expeditie commandeerde, zelf met eerste echelon mee aan wal ging. Toen in de zomer van 1665 werd gezocht naar hogere landmachtofficieren, die toezicht moesten houden over de op de vloot ingescheepte soldaten, was de commandeur van Hellevoetsluis, die beschikte over een zekere "amfibische" ervaring, natuurlijk een voor de hand liggende kandidaat. Op de vloot schijnt hij zeer snel de achting te hebben verworven van Raadspensionaris Johan de Witt - die meevoer als "Gedeputeerde op de Vloot"; vertegenwoordiger van de Regering - van De Ruyter, inmiddels Luitenant - Admiraal en opperbevelhebber was geworden, en van de andere vlootvoogden. Hij werd tenminste uitgekozen voor het voeren van zeer belangrijke en moeilijke onderhandelingen met de gouverneur van Bergen, onderhandelingen, die men niet aan een willekeurige officier zal opdragen. Dit en niet meer weten wij van de loopbaan van Van Ghent vóór 10 december 1665. Zullen de Staten van Holland veel meer hebben geweten? Vermoedelijk niet; maar toen zij de officieren van het regiment scheepssoldaten gingen benoemen, konden zij het advies vragen van de twee bekwaamste raadgevers, die een Nederlands Regeringscollege ooit heeft gehad. Wat De Ruyter en Johan de Witt over Van Ghent hebben gezegd, is door niemand opgeschreven, maar het is makke-

lijk te gissen. Zij zullen erop gewezen, dat Van Ghent de marine kende, dat hij uit ervaring wist, wat een grootscheepse landing was en wat het betekende om in het "comfort", dat een zeventiende-eeuws oorlogsschip bood, een reis van een paar maanden op de Noordzee te maken. En zij zullen hun vertrouwen hebben uitgesproken in de dapperheid en leidersgaven van Van Ghent. Het regiment scheepssoldaten was tenslotte hun geesteskind, de vervulling van een wens, die zeker bij Johan de Witt al een tijd had geleefd. Voor het commando over zo'n onderdeel beveel je niet "zomaar iemand" aan. Waarom ze een dergelijk vertrouwen in Van Ghent hadden, weten we niet en we herhalen het nog eens- we zullen het nooit weten. Maar wel kunnen we met volle overtuiging zeggen "De geschiedenis heeft hun gelijk gegeven". Nog geen zeven jaar heeft Van Ghent bij de marine gediend, maar die zeven jaar waren voldoende om hem te maken tot één van de grootste figuren uit de geschiedenis van de Nederlandse zeemacht, één van de kleine groep mensen, die naar ieders mening recht hebben op de merkwaaardige maar ook mooie titel "zeeheld". Het heeft geen zin om hier zijn marineloopbaan helemaal te beschrijven. Nu verplaatsen wij ons naar het jaar 1671. De merkwaaardige lijn in het leven van Van Ghent heeft verder doorgezet; landmachtofficier - mariniersofficier - in 1666 (onder behoud van zijn regimentscommando bij de mariniers) Luitenant-Admiraal van Amsterdam: hij had eigenlijk niet gewild, "bevond zich niet alleen ten hoogste bekommert, maar ook onbequaem "en aanvaarde de functie pas toen de Heren Staten zich zeer verstoord toonden over zijn aarzelen, met zijn bezwaren "geen zaken" wensten te hebben en besloten dat hem nog eens zou worden "verzocht", aangemaand en des noods "precies gelast" om de benoeming te accepteren. Hij heeft daarna meermalen bewezen dat hij als vlootvoogd allerminst "onbe-

quaem” was, o.a. als eskadercommandant tijdens de tocht naar Chatham, de eerste grote actie “op de grens van land en water “ van zijn mariniers. Nu is hij commandant van één der drie eskaders, waarin de vloot verdeeld is, die op de Noordzee oefent en zich voorbereidt op de dreigende strijd tegen Frankrijk en Engeland.

Op 24 augustus liggen 's Lands schepen ten anker als een jacht van de Engelse marine - dat de natievlag in de grote top voert en dus kennelijk een aanzienlijk persoon aan boord heeft - dwars door onze vloot koerst. Van Ghent salueert het jacht, dat het saluut beantwoordt. Dit gebeurt met scherp, zo is dat bij de Britten de gewoonte, maar minder gewoon is dat de saluutschoten gericht zijn op de Gouden Leeuw, Van Ghent's vlaggenschip. De admiraal stuurt zijn vlaggenkapitein naar het jacht om opheldering te vragen en deze komt terug met het bericht dat Lady Temple, de vrouw van de Britse gezant in De Haag aan boord is en dat de commandant van het jacht eist dat Van Ghent de vlag strijkt en zij grootmarszeil laat vallen bij wijze van eerbetoon. Daarop laat de admiraal zich zelf naar het jacht roeien. Hij begroet Lady Temple, die hij goed kent en in wier huis hij vaak gastvrijheid heeft genoten. De commandant van het jacht krijgt te horen dat Van Ghent's orders niet toelaten dat hij het verlangde eerbewijs brengt en dat de Engelse Koning de zaak verder maar met de Staten - Generaal moet regelen. Soms gebeurt het, dat men iemand reeds lang goed meent te kennen en dat hij

zich dan opeens, in een onverwachte situatie, zo gedraagt dat men het gevoel krijgt:” Nu weet ik pas echt, wat voor soort mens hij is .”Zo is het, geloven wij, ook met deze episode uit het leven van Van Ghent. Hij had al vaak in het vuur van de strijd getoond dat hij een groot leider en een dapper krijgsman was – en hij zou dat een jaar later weer doen in de slag voor de Solebay, die hij niet zou overleven. Toch is hij misschien nog groter in zijn houding op deze zomerdag in 1671, in volle vredeestijd. Als hij aan het verlangen van de Engelse commandant had voldaan, zouden de Staten - Generaal - die op dat ogenblik niets minder wenste dan moeilijkheden met Engeland - hem dat zeer kwalijk hebben genomen; hij zou bovendien een vriendelijk gebaar hebben gemaakt tegenover Lady Temple, met wie hij in vriendschap was verbonden. Daartegenover stond alleen de plicht en de eer van de vlag - en daarmee die van het land - te handhaven - een plicht, waarvan zeker vele onder deze omstandigheden zouden hebben gezegd; “Laten we het reëel zien en geen moeilijkheden maken”. Van Ghent deed het anders. Hij liet zich uitsluitend leiden door die plicht, die hij - terecht - als hoogste beschouwde, waarnaar hij zich op dat ogenblik richten moest. Daarmee stelde hij een voorbeeld, dat ook in onze tijd, die de dingen zo graag reëel ziet”, maar daardoor wel eens vergeet dat er symbolen en idealen bestaan, die terecht “heilig” genoemd worden, nog betekenis heeft.

Dit voorbeeld wordt de marinier van nu voor ogen gehouden door de naam van de kazerne in de stad, waar het hart van het korps mariniers klopt.

DE TEGENSTOOT

BATALJON JAGERS GESTELD VOOR ONMOGELIJKE OPDRACHT GREBBEBERG 12 EN 13 MEI 1940

Door Jaap.A. Kip

(Soesterberg, Uitgeverij Aspekt, 2005), 329 bladzijden, geïll.

ISBN: 90-5911-481-7; Prijs: € 24,95

Vijfenzestig jaar geleden werd er in mei 1940 fel gestreden op de Grebbeberg. Na een drie daagse strijd moest het Nederlandse leger zich terugtrekken. Gezien de opleiding, uitrusting van de landmacht van die dagen geen geringe prestatie. Wat de oorlog inhield was voor de betrokkenen volledig onbekend. Thans zijn wij meer vertrouwd met de gruwelijkheden van de oorlog door de vrijwel dagelijkse stroom oorlogsbeelden op de TV. Als een positief punt moet gezien worden het saamhorigheidsgevoel van de Jagers en de wil het land te verdedigen. Een fenomeen dat in de huidige gemeenschap sterk is afgebrokkeld. Kip heeft zich zeer diep ingeleefd bij zijn onderzoek, dat als vertrekpunt had het sneuvelen van een oom. Deze diende bij I-24 RI en sneuvelde op de Grebbeberg bij een mislukte tegenaanval van zijn bataljon Jagers tegen de oprukkende Duitse troepen. De schrijver heeft een groot aantal gegevens weten te verzamelen. Hierbij heeft hij veel hulp ondervonden van veteranen en nabestaanden van gesneuvelden van het regiment Jagers. Ook de onmisbare collectie van het Nederlands Instituut voor Militaire Geschiedenis (NIMH) te Den Haag werd geraadpleegd. De vorm die Kip heeft gekozen is de historische roman gebaseerd op zijn verzameld materiaal. Daarenboven heeft hij een gefingeerd dagboek gemaakt aan de hand van aantekeningen van de enige, zwaar getraumatiseerde, overlevende van een confrontatie met de vijand waarbij 31 Jagers van I-24 RI omkwamen. Kip ziet dit sneuvelen als een van de vele oorlogsmisdaden van Duitse zijde gepleegd in ons land bij de inval. Hierbij volgt hij een zienswijze niet gebaseerd op kritisch bronnenonderzoek. Ook op andere punten zet hij zich af tegen de officiële onderzoekers van de oorlogshandelingen. Dit is te betreuren en het onderwerp onwaardig, zo heeft hij geen gebruik gemaakt van het vrijwel synchroon verschenen boek van H. Amersfoort: "Ik had mijn Roode-Kruis band afgedaan. Oorlogsrecht en gedragingen van Nederlandse en Duitse militairen in gevecht, mei 1940" (2005). Een publicatie van het Instituut voor Militaire Geschiedenis (IMG, nu NIMH). De bevindingen van Amersfoort na gedegen archief onderzoek (en geciteerd voor degene die het zouden willen nalezen) zouden uiterst relevant voor Kips boek zijn geweest. Vooral bij het beoordelen van het optreden van de res. elnt F. Hoogewerff tijdens de actie waarbij de 31 Jagers sneuvelden bij een mislukte poging van de manschappen zich in het heetst van het gevecht zich over te geven waaronder ook Hoogewerff. Hij kreeg voor zijn optreden de Bronzen Leeuw (postuum). Ook bij de beoordeling van de houding en het handelen van res. kapt. J.W. Hakkert (C 3-II-28 RI) tijdens de overgave van de onder bevel van hem staande manschappen in een soort gelijke situatie.

Ten slotte kan men over de vorm en lengte van het boek zijn bedenkingen hebben. Kip heeft zich sterk in de materie ingeleefd en vertolkt zelfs de innerlijke gevoelens van de

betrokkenen tot in de kleinste details. Het is maar welke doelgroep men voor ogen heeft. Hij had zich meer moeten vrij maken van gevestigde meningen en selectiever met het gevonden materiaal mogen omgaan. Minder tekst had geen afbreuk gedaan aan de boodschap. Kaartjes hadden echter toegevoegd kunnen worden ter verduidelijking. Het boek had eraan gewonnen.

Het boek is en blijft een eerbetoon aan het optreden van een bataljon Jagers dat naar beste vermogens optrad en handelde in een oorlog waarvoor zij niet voldoende waren voorbereid en door het heersende politieke klimaat in Nederland niet goed waren uitgerust.

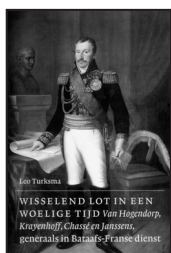

Voor u gelezen door M.C. van der Hoog

WISSELEND LOT IN DE WOELIGE TIJD VAN HOGENDORP, KRAYENHOFF, CHASSÉ EN JANSSENS, GENERAALS IN EEN BATAAFS-FRANSE DIENST

Door prof dr L. Turksma

uitgeverij van Gruting, Westervoort, ISBN 90 75879 253, ?19,50

Van de vier genoemde generaals zijn er drie ministers geweest. Chassé in Breda en Krayenhoff in Nijmegen hebben vandaag de dag de meeste bekendheid.

Van Hogendorp, broer van Gijsbert Karel, nam deel aan de Russische veldtocht in 1812-1813. Hij steunde Napoleon na diens terugkeer uit Elba, zodat een terugkeer naar Nederland in 1815 niet voor de hand lag. In november 1816 vertrekt hij als 55-jarige naar Brazilië waar hij in 1822 overlijdt. Napoleon liet hem 100.000 francs na ("au général Hogendorp, Hollandais, réfugié au Brésil").

Krayenhoff promoveerde in Harderwijk zowel in de filosofie als in de medicijnen. Hij vestigde zich als geneesheer in Amsterdam, sloot zich aan bij de patriotten en werd in 1795 luitenant-kolonel ingenieur en directeur der Hollandse fortificatiën. Van 1809 tot 1810 was hij minister van oorlog. Van belang waren ook zijn werkzaamheden voor de kartering van Nederland. Koning Willem I verhief hem in 1815 in de adelstand.

Chassé, vooral bekend als verdediger van de citadel te Antwerpen, wordt als tienjarige cadet in het regiment van zijn vader opgenomen. Als patriot wijkt hij uit naar Frankrijk. Na eerst met Dumonier Vlaanderen te zijn binnengevallen strijdt hij een jaar later aldaar onder Moreau. In 1808 wordt hij als commandant van de Hollandse brigade naar Spanje gezonden. Tot 1814 verblijft hij aldaar. Vervolgens trekt hij over de Pyreneeën naar de Champagne. Hij krijgt eervol ontslag met de rang van luitenant-generaal uit het Franse leger en dient als luitenant-generaal onder de Prins van Oranje in de slag bij Waterloo. Chassé ligt begraven op het Nederlands hervormde kerkhof vlak bij de markt te Ginneken. Janssens is enigszins onbekend althans in de geschiedenis is minder aandacht aan hem besteed. Als kapitein raakte hij in 1793 bij Wenen in de veldtocht tegen de Fransen zwaar

gewond en werd vroegtijdig gepensioneerd. Doch een mooie loopbaan lag in het verschiet. Gouverneur-generaal van de Kaap de Goede Hoop en vervolgens gouverneur-generaal in Indië als opvolger van Daendels. Na zijn ontslag uit Franse dienst werd hij luitenant-generaal belast met personeel der krijgsmacht. In 1816 werd hij in de adelstand verheven. Het is de verdienste van de schrijver door de levens van deze vooraanstaande opperofficieren te schetsen ook een beeld van de woelige tijd van 1789-1830 te geven.

Voor u gelezen door Hans Mauer

“ARMY CO-OPERATION BIJ DE MILITAIRE LUCHTVAART IN INDIË 1946-1950”

door dr.PC. Boer

Uitgegeven in reeks Brochures (nummer 16) van de Sectie Luchtmachthistorie Staf
Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten.

Met glossy omslag 155 blz., rijkelijk geïllustreerd met foto's en voorzien van bijlagen
ISBN 90-73696-24-0; ? 8,95

Het boek behandelt de geschiedenis van 17 VARWA (Verkenning en Artilleriewaarneming) Squadron en de Taylorcraft L-2M en Piper Cub L-4J Cub-vliegtuigen van de Militaire Luchtvaart van het KNIL in de naoorlogse periode in Nederlands Oost Indië. Een woelige tijd waarin de anti westerse (Nederlandse) en dekolonisatieperiode in volle omvang toenam.

De 80 Piper Cubs van het 17 squadron werden zeer intensief ingezet en waren vrij traag en boden weinig bescherming tegen afweervuur vanaf de grond.

Weinig bekend is dat tijdens de actieperiode na de Eerste Politie Actie de vliegers zeer intensief werden ingezet. Het kwam regelmatig voor dat de vliegers zes uur of meer dagen vlogen.

Opvallende en belangrijke zaken uit de geschiedenis van het 17 squadron worden beschreven evenals het belang van dit squadron voor de “oorlogsinspanning” in de jaren 1945 tot 1950 en voor de vorming van de Groep Lichte Vliegtuigen en 299 squadron van die groep in Nederland, in de periode 1950-1955.

De auteur is er goed in geslaagd een zo compleet mogelijke beschrijving te geven van de inzet en het gebruik van lichte vliegtuigen door de Militaire Luchtvaart van het KNIL. Veel zeldzame foto's en uitgebreide registratieoverzichten van de individuele vliegtuigen maken het toch tot een zeer lezenswaardig boek.

Wil Zaagman jr.

Het bestuur heeft de droeve plicht u mee te delen dat zijn overleden de heren C. Antonissen, Bilderdijklaan 8, 2281 ST Rijswijk, P.C. van Kerkum, Distelweide 17, 2272 VP Voorburg en H.N. van Reenen, Beppie Nooijsstraat 10, 2642 BS Pijnacker

De navolgende overige wijzigingen zijn aangebracht in de ledenadministratie: Nieuwe leden (en hun interessegebieden):

M. Kruijswijk, J.P. Thyssenpark 34, 1411 XX Naarden, tel (035) 695 09 63, e-mail m.kruijswijk@hetnet.nl, (a5, b1, b4, b6, c10);
ing. M. Nijpjes, Wendelsteinstrasse 4, D-85560 Ebersberg, Duitsland, tel. 0049 8092 2730 (a5, b3);
P.J. Puype, Frans Halskade 199, 2282 TX Rijswijk, tel. (070) 319 39 92, e-mail jppuype@hotmail.com (blanke wapens, oud geschut, zeetactiek, tactiek te land 16e/17e eeuw);
M.M. Saras, Valkenaerhof 114, 6538 TG Nijmegen, tel. (024) 345 24 76, e-mail mmsaras@hotmail.com (a5, b4, b10, c10);
A. Steketee, Raadhuisstraat 10, 2271 CW Voorburg, tel. (070) 386 35 58, e-mail andre.steketee@wanadoo.nl (a3, b4, b5, c3, c4);
D. van WIjk, Bakenbergseweg 85, 6814 MD Arnhem, tel. (026) 442 10 01, e-mail dvanwijk@nmpo.nl (a2c t/m a6, b1, b4, b7, b9, c10).

Wijzigingen in naam en/of (post-) adresgegevens:

H.W. Neidig, Steenvoordelaan 362/Q, 2284 EH Rijswijk, tel. (070) 394 47 22;
P. Pleijte, Beatrixlaan 35, 4382 XH Vlissingen, tel. (0118) 41 67 48, e-mail pleijtep@tiscali.nl.

Lidmaatschap beëindigd door de vereniging:

F.A. Sint, Oosterhamriklaan 254, 9751 ST Groningen.

OPSPORING VERZOCHT

De post, gericht aan ons medelid Gary M. Hartman te New York, komt sinds kort onbestelbaar retour. Wie van u beschikt over een nieuw adres, en wil mij dat doorgeven? Alvast mijn hartelijke dank!

LIJST AFDELINGSCORRESPONDENTSCHAPPEN:

Vetgedrukt zijn de resp. coördinatoren
E-mail adressen komen binnenkort op de site van Mars et Historia

- a1 Klassieke oudheid, Middeleeuwen **dr. R.P. de Graaf**, Poortjesgoed 14, 3901 LC Veenendaal, 0318-527780
- a2 80-jarige Oorlog, de Republiek **drs. J.P.C.M. van Hoof**, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
- a3 Napoleontica, Belgische Opstand **drs. M. v.d. Hoeven**, Raaphorst 121, 2352 KJ Leiderdorp, 071-5412501
- a4 Eerste Wereldoorlog **dr. F. Snapper**, Burgemeester Patijnlaan 136, 2585 BM 's Gravenhage
- a5 Tweede Wereldoorlog **E.H. Brongers**, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade, 045-5242962
- a6 Krijgsverrichtingen in de
voormalige overzeese
gebiedsdelen (niet KNIL)
- a7 Vredesoperaties **B.E. Stuit**, Postbus 191, 3500 AD Utrecht, 06-20896904, mondriaan@veteranen.nl
- b1 Krijgsgechiedenis te land **drs. J.P.C.M. van Hoof**, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
- b2 Korpsgechiedenis **drs. J.P.C.M. van Hoof**, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
- b3 KNIL **T. Broos**, Zuid-Oostsingel 23, 4611 BB Bergen op Zoom, 0164-242097
- b4 Vestingwerken **drs. J.P.C.M. van Hoof**, Abrikozenstraat 224, 2564 VZ 's-Gravenhage, 070-3251955
- b5 Schutterijen **A. Kok**, Balistraat 86c, 2585 XW 's Gravenhage, 070-3466135
- b6 Wiel- en rupsvoertuigen **M.C. v.d. Hoog**, Surinamestraat 40, 2585 GK 's Gravenhage, 070-3634391
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede, 023-5291324
W. den Dunnen, Jaagpad 61, 2288 CH Rijswijk, 015-2129900
- b7 Zeegeschiedenis **dr. S.J. de Groot**, Brederoodseweg 49, 2082 BS Santpoort-Zuid, 023-5370769
- b8 Gouvernementsmarine
- b9 Mariniers **B.E. Stuit**, Postbus 191, 3500 AD Utrecht, 06-20896904, mondriaan@veteranen.nl
- b10 Schepen en vaartuigen
- b11 Luchtvaartgechiedenis **dr. P.C. Boer**, Hoogaars 15, 4617 GE Bergen op Zoom, 0164-230851
- b12 Luchtvaartuigen **R.J. Heesterbeek**, Prof. Lorentzlaan 237, 3769 GE Soesterberg, 06-15515563
- c1 Uniformen **F.A.Th. Smits jr.**, Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg, 070-3873961
M. Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn, 055-3661706
- c2 Emblemen **B.C. Cats**, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, 035-6913563
Ing. R.C. Kuenen, Hoogeind 11, 4817 EG Breda, 076-5205930
- c3 Onderscheidingen **H.G. Meijer**, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, 0478-582992
B.W. Wagenaar, Burgemeester Nieuwenhuisenstraat 43, 1906 CJ Limmen, 072-5053896
- c4 Tinnen figuren **E.P.M. Heldens**, Frans van Mierislaan 14, 1399 GD Muiderberg, 0294-261168
- c5 Gedenktekens **drs. J.A. Bom**, Storm van 's Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, 070-5118624
- c6 Traditie, ceremonieel **P. v.d. Burg**, Park Sparrendaal 102, 3972 LC Driebergen, 0343-517588
- c7 Vlaggen, vaandels, standaarden **W.L. Plink**, Midachten 53, 8162 CK Epe, 0578-612138
- c8 Militaire muziek **mr. R.A. Schimmel**, Jan Muschlaan 242, 2597 VE 's Gravenhage, 070-3246568
- c9 Militaire genealogie **J.W.H. van Campen**, Weidebloemenweg 73, 9302 AC Roden, 050-5018214
- c10 (Vuur)wapens, geslacht **G.D. Klein Baltink**, Vordense Binnenweg 49a, 7231 BB Warnsveld, 0575-529156

**DE STICHTING SAMENWERKENDE MILITARIA VERZAMELAARS
ORGANISEERT IN 2004 DE VOLGENDE MILITARIABEURZEN:**

11 september 2005
6 november 2005
8 januari 2006
26 maart 2006
7 mei 2006
18 juni 2006

De vaste locatie voor de beurzen is:
Sporthal "De Meent", Graaf Wichman 177, Huizen N.H.

S.M.V. donateurs en hun partners hebben gratis toegang;
militairen in uniform en houders van een veteranenpas half geld;
overige bezoekers € 2,50 p.p. kinderen onder 10 jaar onder geleide gratis.

INLICHTINGEN

Joop de Blij - Overdag: 015-2602199 - na 18.00 uur 015-2121858
www.stichtingsmv.nl

DE DONDERBUS

Inkoop - Verkoop - Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie
Eerste en Tweede Wereldoorlog, Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres:

Oostzeedijk beneden 213 A, 3061 VW Rotterdam
Geopend vrijdag van 19-21 uur, zaterdag van 11-18 uur
Telefoon: 010-4140267, Telefoon privé: 0186-602338
Website: www.donderbus.com